№ 212 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1914

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 212

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.

Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Соломоновская ул., № 21. TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

սրտանց յայտնում է ի գիտութիւն Ընկերութեան պ. պ. անդամների, որ կիրակի, սեպտ. 28-ին, առ. ժամը 11½-ին, Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլիճում (Աբաս-Աբադեան հրապ., № 7)

ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ Է

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Օրակարգի խնդիրներն են.

1) Ընտրութիւն Ընկերութեան նոր անդամների։
2) Խորհրդի զեկուցումը միջնորդ դատարանի որոշման մասին և դրա հետ կապված խորհրդի անդամների ընտրութիւնը։
3) Ընտրութիւն մրցանակաբաշխութեան յանձնաժողովի 7 անդամի և 3 փոխանդամի։
4) Ընթացիկ հարցեր։ առ. (Կ.) 896. 2—1

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Յ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

նախկին օրդինատ. Մոսկվայի համալսարանի և ասսիստենտ Բեռլինի համալսարանի պրոֆ. Պօզների։

Ընդունում է հիւանդներին միզասեռական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւններով՝ առ. ժ. 10—12, երեկ. ժ. 4—6։ Սոլոլակ, Բեհուտովսկայա փող. սեփ. տուն, № 1, հրդեհաշէջների բնակատեղիի դիմացը, տելեֆոն 10—58.

(Հ. Ա. Կ.) առ. 875. 50—5

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Ս. Գ. ԿԵՕՆՋԵԱՆ

վերադառնալով վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը. պլոմբ, արհեստական ատամներ, ատամի հեռացումը առանց ցաւի։

Ընդունելութիւնը ամենայն օր. Առաւ. 9—2 ժ. Երեկ. 4—7 ժ. Կիրակի օրերը 10—12. Լերմոնտովսկայա փողոց № 1. մուտքը Նոքափողոցից։ առ. (ա. օ.) 804. Օ—21

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Գ. Յ. ԳԱՐԱԿԻՒԼԵԱՆ

վերադառնալով արտասահմանից վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը՝ առ. ժամը 9—2 և երեկ. ժ. 5—7։ Վելիամինովսկայա փող. № 4. (ա. օ.) առ. 871. 0—8

ՆԵՐԿԱՅ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թագաւոր Կայսրի մեկնումը սեպտեմբերի 20-ին պատերազմական գործողութիւնների դաշտը և ռուսական զօրքերի տարած նոր փառաւոր յաղթութիւնը գերմանացիների վրա Աւգուստովեան ճակատամարտում — ահա օրվայ գլխաւոր դէպքերը։

Թագաւոր Կայսրի՝ իբրև համառուսական ամբողջ զօրքի Գլխաւոր Պետի ներկայութիւնը գործող զօրաբանակում, անտարակոյս, նոր ոգևորութիւն և եռանդ պէտք է ներշնչէ մեր քաջարի զօրքերին։

Պէտք է ասել, որ Պերեմիշլի պաշարմամբ պատերազմական գործողութիւնները ռուս-աւստրիական թատերաբեմի վրա փոխադրված լինելով Արևմտեան Գալիցիա, Աւստրիայի հետ ունեցած մեր պատերազմի առաջին շրջանը, մի փառաւոր շրջան, պէտք է վերջացած համարել։ Այժմ ամբողջ Արևելեան Գալիցիան, որի գլխաւոր քաղաքն է Լվովը կամ Լէմբերգը, մեր ձեռքումն է. այժմ ռուսական զօրքը ձգտում է նուաճել և Արևմտեան Գալիցիան, որի գլխաւոր քաղաքն է Կրակովը։ Երբ այդ պլանն էլ իրագործվի— և համոզված ենք որ կիրագործվի, չը նայելով որ Կրակովի մօտ կենտրոնացել են աւստրիական և գերմանական բազմաթիւ զօրքեր—այն ժամանակ ռուս-աւստրիական պատերազմը կարելի է վերջացած համարել, և ամբողջ Աւստրո-Ունգարիան խոնարհած կը լինի Ռուսաստանի առաջ։

Օրվայ մի ուրիշ կարևոր դէպքը, Թիւրքիայի որոշումն է՝ փակել Դարդանէլը բոլոր պետութիւնների նաւերի առաջ։ Իբրև արդարացումն, Թիւրքաց կառավարութիւնը պատրուակ է բերում, որ նա ստիպված է դիմել այդ միջոցին, քանի որ անգլօ-ֆրանսիական նաւատորմը երթևեկում է Դարդանէլի առաջ։

Այդ պատրուակն անհիմն է, ի հարկէ, որովհետև անգլօ-ֆրանսիական նաւատորմը ստիպված է երթևեկել Դարդանէլի նեղուցի առաջ, որպէսզի թոյլ չը տայ «Գեբէն» և «Բրեսլաու» գերմանական դրէդնօուտներին դուրս գալ և մտնել Միջերկրական ծովը։ Ամենքին քաջ յայտնի է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը թոյլ կը տար այդ երկու նաւերին մտնել Միջերկրական ծովը, եթէ չը լինէր անգլօ-ֆրանսիական նաւատորմը, իսկ այդ երկու դրէդնօուտները թէև համարվում են թիւրքական, բայց իրողապէս նրանք գերմանական են։

Թիւրքաց կառավարութեան այդ որոշմամբ՝ Կովկասը և Հարաւային Ռուսաստանը զրկվում են այդ միակ ծովային ճանապարհից, որով նրանք հաղորդակցում էին աշխարհի հետ։

Անշուշտ, Թիւրքաց կառավարութեան դրդողը՝ անել այդ քայլը՝ Գերմանիան է, որ այժմ իր ձեռքն է ձգել իրական իշխանութիւնը Կ. Պոլսում և խաղում է Թիւրքիայի հետ, ինչպէս կամենում է։

Սակայն, ինչպէս տեսնում ենք ռուսական կառավարութեան պաշտօնական յայտարարութիւնից, մեծ պետութիւնները նախազգուշացրել են Թիւրքիային, որ եթէ այդ որոշումը ժամանակաւոր չէ, նրանք միջոցներ ձեռք կառնեն, և տուժողն ի հարկէ Թիւրքիան կը լինի։

Հ. Առաքելեան

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—(Պաշտօնական)։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից. «Արևելա-պրուսական զօրաճակատում գերմանացիների նահանջը շարունակվում է։ Գերմանացիք փորձում են մնալ իրանց ամրացրած դիրքերում Վերժբոլովից մինչև Լիկ ընկած սահմանի մօտ։ Մինչև սեպտեմբերի 20-ը մեր զօրքերը գերել են աւելի քան 1000 գերմանացու։ Վերցրել են նաև մի քանի թնդանօթ, արկղներ ռազմամթերքով լի, աւտոմոբիլներ և մոտոցիկլէտներ։ Սեպտ. 20-ին և 21-ին վերցված պատերազմական աւարը դեռ պարզված չէ»։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
22—23 սեպտեմբերի

ՓԱՐԻԶ.—Երէկ հրատարակված պաշտօնական հաղորդագրութիւնը յայտնում է. «Ձախ զօրաթևում կռիւը շարունակվում է ամբողջ Թախով Արրայի շրջանում։ Սակայն այստեղ դեռ որոշ աջողութիւն ձեռք չէ բերված։ Անկր և Սոմա հովիտների վերին մասի և Սոմօյ ու Ուազ գետերի միջև կռիւները կրում էին աւելի նուազ յամառ բնոյթ։ Մենք առաջացել ենք Սուասոնի շրջանում, ուր գրաւել ենք Տրանբերն թշնամուց։ Հարաւում ամբողջ զօրաճակատում նախկին լռութիւնը շարունակվում է։ Վէվր շրջանում մենք փոքր ինչ առաջ ենք գնացել Ապրէնի և Մաասի միջև Ռիւպտենդէմանի ուղղութեամբ»։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Էն գետի մօտ կռիւը շարունակվում է ահա 24-րդ օրն է։ Պաշտօնական հաղորդագրութիւնը յայտնում է, որ գերմանացիք շարունակում են յամառ յարձակումներ գործել ձախ զօրաթևի վրա, մանաւանդ Ռուա շրջանում։ Սակայն գերմանական բոլոր յարձակումները հետ են մղված, չը նայած որ գերմանացիք օգնութիւն կենտրոնից ստանում և մինչև Արգօնները դրութիւնն անփոփոխ է։ Կրօնպրինցի զօրքը, որ փորձում էր ներս մտնել Արգօնի անտառով, վանվեց Վարէն տանող ճանապարհից դէպի հիւսիս՝ Վիէն-Լէվիւլէի ուղղութեամբ։ Դաշնակիցները դանդաղ, բայց աստիճանաբար աջողութեամբ ամրանում են Մաասի մօտի բարձունքներում։

Գերմանացիք եռանդով ամրակեցին Անտվերպէնի բերդի հարաւ-արևելեան զօրաճակատը, բայց ոչ մի աջողութեան չը հասան։ Վերջին ժամանակ գերմանական արտիլերեան թուլացել է։ Բելգիական զօրքի գրաւած դիրքը նէտսում չափազանց ամուր է։ Բելգիացիք այստեղ ցոյց են տալիս անձնախիղ դիմադրութիւն։

Գերմանական զօրքի մէջ ընդունվում են ոչ միայն զգեստ ու սպիտակեղէն, այլև ուտելիք իբրև յօժարակամ նուիրաբերութիւններ։

ԲՈՐԴՈ.—Այստեղ կարծում են, որ ֆրանսիական զօրքերի ձախ զօրաթևում արդէն երկու ամբողջ օր է տեղի է ունենում վճռական ճակատամարտ, որի վերջնական հետևանքը կարելի է սպասել այս շաբաթվայ վերջին։

ՓԱՐԻԶ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն. «Մեր ձախ զօրաթևում Ուազից դէպի հիւսիս շարունակվում է կռիւը, որ չափազանց յամառ է ու տաք։ Վճռի հետևանքը մնում է չը լուծված։ Մենք ստիպված էինք մի քանի կէտերում նահանջել։ Մնացած զօրաճակատում դրութիւնը նոյնն է»։

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
22 սեպտեմբերի

ՆԻՇ.—Սերբ-չերնօգորական զօրքերը սեպտեմբերի 19-ին մօտեցան Սարաեւոյի բերդերի առաջամերձ մասերին։ Լոյս սեպտ. 20-ի գիշերը թշնամու մօնիտօրները ռմբակոծեցին Շաբացը և հարևան գիւղերը։ Սեպտ. 20-ին ոչինչ էական բան տեղի չունեցաւ բոլոր զօրաճակատներում։

Բելգրադը ահա քանի օր է չէ ռմբակոծվում։

ԾՈՎԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Գերմանական աղբիւրից բղխող տեղեկութիւնների համաձայն, անգլօ-ֆրանսիական նաւատորմը, որ գործում է Ադրիատիկում, անջատել է մի քանի ռազմանաւեր, որոնք դիմել են Սուէզի վրայով՝ դէպի Հնդկական ովկիանոսը։ Ադրիատիկում մնացել են այնքան ռազմանաւ, որոնք կարող են պաշարել աւստրիական նաւատորմին։

Իտալիայից տեղեկացնում են, որ ֆրանսիական նաւատորմը քանդել է Լիսսայի, Պէլագօզի և Լէզինի աւստրիական ազդանշան տուող կայարանները և մանրազննին կերպով որոնում է ամբողջ Դալմատիոնի ծովափում ականներ և քանդում է անթել հեռագրի կայանները։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ՏՕԿԻՕ.—Լոյս սեպտ. 20-ի գիշերը 350 գերմանացի յարձակում գործեցին ճապօնական մի պահակադիրքի վրա, բայց ետ մղվեցին, կորցնելով 48 սպանված և 6 գերի։ Ճապօնացիք կորցրին 5 սպանված և 8 վիրաւոր։

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
22 սեպտեմբերի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. — (Պաշտօնական)։ «Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց սեպտեմբերի 21-ին ժամանել գործող զօրաբանակի մօտ»։

Պալատի մինիստր գեն.-ադյուտանտ՝
Կոմս Ֆրեդէրիկս

ՓԱՐԻԶ. — Խօսելով Թագաւոր Կայսրի՝ գործող բանակը մեկնելու մասին, «Տանը» ասում է. «Կայսր Նիկոլայի ներկայութիւնը գործող զօրաբանակում առաջ կը բերէ Իտալիայում և Բալկաններում մեծ արձագանք, որովհետև այդ այցելութիւնը ցոյց է տալիս, թէ մօտենում է մեծ վճիռների րոպէն նրանց համար, որոնք տակաւին տատանվում են հանդէպ գալու։ Կայսրի ներկայութիւնը կը ստիպէ նրանց յիշել, որ Աւստրիայի բաղդը անվերադառնալի կերպով նախորոշված է և որ վերջնական հաշւի ժամանակ համաձայնութեան առատաձեռնութեամբ կը վարձատրվեն միայն այն ժողովուրդները, որոնք օգնած կը լինեն ներկայ պատերազմը օր առաջ իր վախճանին հասցնելու մէջ»։

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ.—Զինուորական մինիստրութիւնը որոշեց որոշ ժամանակով արձակել զէնքի կանչված զինուորներին, որպէսզի նրանք կարող լինեն կատարել շինական աշխատանքները։

ՍԱԼՈՆԻԿ.—Վերջին 6 ամսվայ ընթացքում անցան 350,000 յոյն փախստական Փոքր Ասիայից և Թրակիայից։

Ֆրանսիական «Վիլէչնիստա» շոգենաւով Դէդէաղաչ մեկնեցին 218 ռուս։

Շարունակվում է ծանր թնդանօթների փոխադրութիւնը պետական սահմանի պաշտպանութեան համար։

ԿՕՊԵՆՀԱԳԷՆ.—Սեպտեմբերի 21-ին Բեռլինում բացվել է պետական բանկը ընդունելու համար զինուորական փոխառութեան տուրքերը։

Գերմանական գեներալ-շտաբը հասարակութեան մէջ տրամադրութիւնը բարձրացնելու նպատակով տեղեկութիւն տարածեց, թէ Աւգուստովի մօտ իբր թէ երկօրեայ ճակատամարտից յետոյ գերմանացիք յաղթութիւն են տարել ռուսների վրա։ Այդ յաղթութեան մասին տեղեկութիւն ուղարկվեց նաև այստեղ։ Սակայն ռուսների իրական յաղթութեան մասին Պ. Հ. Գ. տեղեկացրեց սեպտ. 22-ին։ Թէև այդ տեղեկութիւնը հեռագրվեց և Բեռլին, բայց հազիւ թէ հրատարակեն այնտեղ։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Նիդէրլանդական կառավարութիւնը տեղեկացրեց անգլիական միսիային, որ նաւատորմի այն պաշտօնեաները, որոնք ազատվել են բրիտանական «Աբուքիր» և «Խօգ Կրէսսի» յածանաւերից և որոնք գտնվում են ներկայումս Հոլլանդիայում, այստեղ համարվում են իբրև հիւրեր և առողջանալուց յետոյ կուղարկվեն Անգլիա։

Ռուսաց զօրքերի տարած փառաւոր յաղթութեան առիթով շատ քաղաքներում կատարվել են մաղթանքներ զինուորական և քաղաքացիական իշխանութիւնների և բազմաթիւ աղօթողների ներկայութեամբ։ Քաղաքները զարդարվել են դրօշակներով, իսկ երեկոյեան լուսավառվել։ Ամենուրեք ուրախ տրամադրութիւն է։

ՎԼԱԴԻՄԻՐ.—Բերին 817 վիրաւոր աւստրիացու։

ՏՈՒԽԼԱ.—Լվով ուղարկվեցին 10 հեծեալ սոտնեան Գալիցիայի նուաճված շրջաններում ոստիկանական ծառայութիւն կատարելու համար։

ՊԵԿԻՆ.—Ճապօնացիների գործողութիւնները Շանդունում և Ցինանֆու-Կիաօ-Չաօ ճանապարհի գրաւումը առիթ ծառայեցին բուռն վիճաբանութիւնների պետական խորհրդի մէջ։ Որոշվեց հարցապնդել կառավարութեանը։ Ճապօնիան Չինաստանի բողոքին պատասխանեց, որ Շանդունի ճանապարհի գրաւումը բացատրվում է նրանով, որ այդ պատկանում է գերմանացիներին և որ գրաւմանը համաձայնութիւն է յայտնել վարչօրէք չինական արտաքին գործերի մինիստրութիւնը։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
23 սեպտեմբերի

ԿՕՊԵՆՀԱԳԷՆ.—Բացվեց ռիկստագը։ Նախագահ ընտրվեց ձախակողմեան Պեդէրսէն Նիսկօալը, փոխ-նախագահներ՝ սոցիալիստ Կլաուզէնը և արմատական Կաուլյանը։ Լանդստինգը պրէզիդիումը ընտրել նախկին կազմին։

ՈՒՐՄԻԱ.—Թերգէվէրից Այսէրու փախած բնակիչների գոյքը ազատելու համար Մավանու է ուղարկված մի զօրախումբ, որ հանդիպել է կողոպտիչ-քիւրդերի դիմադրութեան։ Զօրախումբը վանել է նրանց և հալածել մինչև սահմանը։ Քիւրդերը կորցրին սպանված 9 հոգի։ Մենք կորուստ չունենք։

ԹԷՀՐԱՆ.—Պարսից կառավարութիւնը դիմեց այսօր ռուսական միսսիային մի նոտայով, որի մէջ յայտնում է, թէ Պարսկաստանը կամենում է խուսափել համաշխարհային պատերազմին մասնակից լինելու կարգատարեր հետևանքներից չէզոքութիւն յայտարարելով։ Նա խնդրում է Ռուսաստանից օգնել նրան այդ խնդրում՝ ետ կանչելով ռուս զօրքերին Ատրպատականից, որպիսի դէպքում Թիւրքաց դեսպանը, իբր թէ, երաշխաւորում է, որ Թիւրքիան կը յարգէ Պարսկաստանի չէզոքութիւնը։

«ПРАВИТЕЛЬСТ. ВѢСТНИКЪ»-ՈՒՄ ՏՊԱԾ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այն մի շարք տեղեկութիւնները, որոնք վերջին օրերը ստացվում են Կ. Պոլսից, որոշակի վկայում են այն մասին, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը վերջնականապէս ընկնելով գերմանացիների ազդեցութեան տակ՝ ցանկանում է ինչ էլ լինի ստեղծել մի այնպիսի դրութիւն, որ երրեակ համաձայնութեան պետութիւնները հարկադրված լինեն Թիւրքիայի նկատմամբ ծայրայեղ միջոցների դիմել։

Երրեակ համաձայնութեան Կ. Պոլսի ներկայացուցիչները, արտաքին գործերի մինիստրի տեղեկութիւնների համաձայն, մինչև այժմ աշխատում էին անգիտանալ Թիւրք կառավարութեան առանձին կարգադրութիւնները, որոնք կրում էին անպայման մարտակոչի բնոյթ, յոյս ունենալով որ խոհեմութեան ձայնը վերջին րոպէին կասի Թիւրք պետական գործիչներին, որ նրանց երրեակ համաձայնութեան վերաբերմամբ բռնած քաղաքականութիւնը կործանարար է։ Հէնց պատերազմի սկզբից Թիւրքաց կառավարութեանը հասկացրել տուին, որ Բ. Դուռը միայն լիակատար լօյալութեամբ և անխախտ չէզոքութեամբ կարող է փրկել Եւրոպական Թիւրքիան լուրջ վտանգից և շահել մեծ պետութիւնների բարեացակամ վերաբերմունքը։

Բայց և այնպէս Թիւրքաց կառավարութիւնը շարունակեց գործել զինուորական մինիստր Էնվէր-փաշայի և նրա կողմնակիցների ներշնչումով և ի վնաս երրեակ համաձայնութեան պետութիւնների։ Այդօրինակ մի շարք արարքներ վերջ ի վերջոյ ստիպեցին Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանին մի անգամ էլ պնդելու մեծ վեզիրին, որ Թիւրքիայի ամեն մի նոր ցոյցը ընդդէմ երրեակ համաձայնութեան պետութիւնների՝ կը պատժվի թշնամական ակտերով և նրա անխուսափելի հետևանքներով։

Այդ հանգիստ նախազգուշացմանը Թիւրքաց կառավարութիւնը պատասխանեց Դարդանէլը օտարերկրացիների նաւերի առաջ փակելու կարգադրութեամբ։ Թէև արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ ռուսաց դեսպանից այդ մասին պաշտօնական տեղեկութիւն չը կայ, մինչդեռ Պետրօգրադի հեռագրական գործակալութիւնը ոչ մի կասկած չի թողնում այն մասին, որ յիշեալ միջոցը իրողութիւն է։ Եւ եթէ մօտ օրերս չը պարզվի, որ այդ քայլը ժամանակաւոր բնոյթ է կրում և առաջ է եկել արտակարգ հանգամանքներից, այն դէպքում երրեակ համաձայնութիւնը բնականաբար այդ կընդունի որպէս իր դէմ ուղղված մարտահրաւէր։ Եւ դժուար թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը կարողանայ համոզել Թիւրքաց հասարակաց կարծիքը, որ Թիւրքիան գտնվում էր վտանգի մէջ, և որ նախաձեռնած միջոցը արվել է պետական պաշտպանութեան նկատառումներով։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

♦ Մեծ-բրիտանական ծովային մինիստրութիւնը պաշտօնապէս յայտարարում է, որ պատերազմի սկզբից մինչև սեպտեմբերի

10-ը անգլիացիք ձեռք են ձգել գերմանական 387 նաւ, մինչդեռ գերմանացիների ձեռք ձգած նաւերի թիւը 86-ից չէ անցնում։

◆ Անգլիական լրագիրների հաշւով, գերմանական զօրամասերի թիւը խաղաղ ժամանակի դիմաց ներկայումս քառապատկվել է։

◆ «Daily Teleg.»-ի Ստոկհոլմի թղթակիցը յայտնում է, որ, ըստ Վիէննայից ըստացված պաշտօնական տեղեկութիւնների, մինչև սեպտեմբերի 20-ը աւստրիացիք կորցրել են պատերազմում 150,000 սպանված, 200,000 վիրաւոր, 200,000 գերի և 900 թնդանօթ, որոնք ընկել են ռուսների ձեռքը։

◆ Ամբողջ ամերիկեան մամուլը, առանց ուղղութեան խտրութեան, եռանդով յարձակվում է Վիլհելմ կայսրի վրա անուանելով նրան «ռմբաձիգ»։

◆ Հռոմից իբրև լուր հաղորդում են, որ իտալական մի քանի բանկ 800 միլիօն ֆրանկ փոխառութիւն են տուել Գերմանիային։

◆ Իտալական մի քանի լրագիրներ հաղորդում են, որ անգլիական արտաքին գործերի մինիստր սըր Էդուարդ Գրէյը ծըպտեալ կերպով մեկնել է դէպի Հռոմ։

◆ «Н. В.»-ի ասելով, Բուխարեստի լրագիրները տեղեկացնում են, թէ գերմանացի և աւստրիացի գործակալները փորձում են կաշառել ռումինական մամուլին։ «Ակցիունեա» թերթի խմբագրին (Տակէիոնէսկուի օրգանը) առաջարկվեց 100,000 ֆրանկ՝ յօգուտ Աւստրիայի 10 յօդուած տպելու համար։ Խմբագիրը բողոքեց դատախազին, մեղադրելով գերմանացի գործակալին՝ կաշառելու մէջ։

◆ «День»-ին հեռագրում են Բրէսլաւից, որ, տեղական հիւանդանոցների հաշւով, քաղաքում գտնվում են մօտ 250,000 վիրաւոր, որոնց բերել են արևելեան սահմանից։

◆ Ցայտնի գրող Անատոլ Ֆրանսը դառնում է կամաւոր զինւոր։

◆ Պետ. Դումայի անդամ Մակլակովը մեկնում է պատերազմի դաշտը իբրև գըթութեան եղբայր։

◆ Մակս Լինդէրը կենդանի է։

◆ Ֆէրդինանդ արքան շքանշան է պարգևել դեսպան Պոնչեվին թիւրք-բուլղարական միութեան գործին աջակցելուն համար։ Մի յատուկ պատգամաւորութիւն մեկնում է Կ. Պոլիս՝ Թիւրքիայի և Բուլղարիայի յարաբերութիւնները ամրապնդելու նպատակով։

◆ Ամերիկաբնակ լեհերը պատերազմի դաշտն են ուղարկում 150,000 կամաւորի։

◆ Անգլիական մամուլի պաշտօնական բիւրօն հրատարակել է հետևեալ հաղորդագրութիւնը. «Վերջին ժամանակներս տարածված լուրերը, թէ ռուս զինւորներ են ափ հանված Անգլիայում և Անգլիայով անցել են Ֆրանսիա ու Բելգիա, ճիշդ չեն։ Ճիշդ չէ նոյնպէս, թէ ռուսական զօրքերը ներկայումս գտնվում են ֆրանսիական և բելգիական հողերում»։ Նոյն տեսակ հերքում է հրատարակված և բելգիական կառավարութեան կողմից։

◆ Պարիզի լրագիրները թէև հարկադրըված են բացատրութիւններ տալ իրանց հաղորդագրութիւններին, այնու ամենայնիւ նրանք ամենքը միահամուռ նախատեսում են, որ անգլօ-ֆրանսիական զօրքի մօտալուտ վճռական յաղթութիւնը անխուսափելի է։

«Echo de Paris»-ն ընդգծում է, որ վերջին երեք օրը ֆրանսիական զօրքի ձախ թևը բաւական առաջ է անցել։

«Matin»-ն ասում է, որ երկիրը շուտով հատուցում կը ստանայ իր համբերողութեան համար։

«Petit Parisien»-ը գերմանացիների ֆրանսիական ճակատում շտապ կատարած գործողութիւնների մէջ տեսնում է այն ապացոյցը, որ ռուսական վտանգն ահեղ է դառնում։ «Times»-ի հաղորդութեան առիթով, թէ Վիլհելմը գտնվում է Արևելեան Պրուսիայում, «Figaro»-ն նկատում է, որ Վիլհելմը տեսաւ, թէ ֆրանսիացիները ինչպէս ջարդ տուցին իր զօրքին Նանսիի մօտ, այժմ էլ տեսնելու է, թէ ինչպէս նրանց ջարդ կը տան ռուսները արևելեան ճակատում։

◆ «Р. Ут.»-ին հեռագրում են, որ Վառնայում լուրեր են պտտում, թէ ռումինական պահեստի զօրքի մէջ, Դոբրուջայում, խռով շարժում է տիրում՝ օֆիցէրների կոպիտ վարմունքի հետևանքով։ Տուլչում շարժումը ապստամբութեան ձև է ընդունել։ Սպանված են երկու մայոր և մի կապիտան։ Ապըստամբող զօրքը փոխադրված է Ռումինիայի ներքին նահանգները։

◆ Պետրօգրադից հաղորդում են «Баку» թերթին, որ այնտեղ ստացված տեղեկութիւնների համաձայն՝ Ատրպատականի հայերը 2000 հոգուց բաղկացած վաշտ են կազմում քիւրդերի դէմ։

◆ Նոյն տեղից հաղորդում են նոյն թերթին, որ, լուրերի համաձայն, թիւրքական կաբինէտում նշանաւոր փոփոխութիւններ են լինելու։ Միջադէպի խաղաղ լուծման կողմնակից Ջեմալ-փաշան թողնում է ծովային մինիստրի պաշտօնը և նշանակվում է Պարիզի թիւրքաց դեսպան։

◆ «Баку»-ն հաղորդում է, որ Գալիցիայում հիմնվում է պօստ-հեռագրային շրջան։

◆ «Р. Сл.» հեռագրում են Տօկիօյից, որ ճապօնական զօրքերը գրաւել են այն բարձունքները, որոնք չորս մղոն հեռու են գտնվում Ցինդաօյի գլխաւոր ամրութիւններից։

◆ «Утр. Р.»-ին հաղորդում են Բօրդոյից, որ Նանսիի մօտ բաւարական կրօնպրինցի բանակը ջարդ է կրել։ Կրօնպրինցը ինքը գերի է վերցվել։

◆ Նոյն լրագրին հաղորդում են Կոպէնհագէնից, որ Հիւսիսային Ֆրանսիայում տեղի ունեցող կռիւները գերմանացիներին կատարեալ կատաստրոֆա են սպառնում։ Դաշնակից զօրքերի եռանդուն գործողութեամբ կտրված է գերմանական զօրքի աջ թևը։ Բելգիացիները կտրել են գերմանական զօրքի կենտրոնագիծը, որով և ոչընչացրել են նրանց աջ թևի կապը գլխաւոր շտաբի հետ։

◆ Հերքվում է Ռօզա Լիւքսենբուրգին գնդակահարելու լուրը։

◆ Աթէնքից հաղորդում են, որ յունաց թագաւորը անցել է Սալօնիկ, ուր գտնվում է յունական բանակի շտաբը։

◆ Պետերբուրգից հաղորդում են, որ անգլիական էսկադրան յածում է Ամստերդամի մօտ։ Փարոսները հանգցված են։

◆ Վիլհելմը Բրեսլաւում հեծելազօրքին ուղղած իր ճառը վերջացրել է այսպէս. «Ցառաջ, մեր յաւիտենական թշնամու դէմ։ Մեր վերջնական նպատակն է՝ վերցնել Վարշավան»։

◆ Կոպէնհագէնից հաղորդում են, որ Էլզասի գերմանացիները քաղցած են, որովհետև զրկված են հաց ստանալու հնարաւորութիւնից։

◆ Սուվալկի մօտ ռուսները ջարդել են գերմանական չորս կորպուս։

◆ Ստոկհոլմից հաղորդում են, որ գերմանացիները շտապով ամրանում են Բէյնում։

◆ Բուդապեշտում ցոյց է։ Ցուցարարները բացագանչում են՝ «Հաբսբուրգները կործանեցին երկիրը»։

◆ Բրէսլաւում զինուորական մեծ խորհրդակցութեան մէջ վճռվել է արշաւանքի ձեռնարկել Ռուսաստանի դէմ չորս կէտից. դէպի Կօվնօ, Լոձ, Վարշավա և Գալիցիա։ Խորհրդակցութեանը նախագահում էր Վիլհելմը։

◆ Մակեդոնիայում ընդհարումներ են բուլղար և սերբ հրոսակախմբերի միջև։

◆ Ստոկհոլմի գերմանական դեսպանատունը հերքում է կրօնպրինցի մահվան տեղեկութիւնը։

◆ Կօրօլէնկօն մնացել է Գերմանիայում։

◆ Պետրօգրադում լեհական մի պատգամաւորութիւն ներկայացաւ Գօրեմիկինին, Բարկին և Տիմաշէվին և խնդրեց, որպէսզի պետական բանկը փոխարինաբար գումարներ բաց թողնէ Լեհական թագաւորութեան՝ պատերազմից վնասված ազգաբնակութեանը օգնելու համար։

◆ Իտալիան Աւստրիայից պահանջեց 5 միլիօն լիր իբրև վարձատրութիւն այն երկու շոգենաւերի համար, որոնք խորտակվեցին Ադրիատիկ ծովում աւստրիացիների դրած ականներին դիպչելով։ Բէրխտոլդը իր կառավարութեան անունից ներողութիւն խնդրեց։

◆ Հաղորդում են, որ Վիլհէլմ կայսրը մեկնել է Պօզնան, որտեղից դիմելու է Վրիշէն-Կուտնօ ռազմագիծը։

◆ Գեներալ Գինդէնբուրգի զօրքը շտապով դիմում է Գալիցիա։

◆ Գեներալ Ֆրէնչը և գեներալիսիմուս Ժոֆֆրը պարգևատրվեցին Գէօրգիևսկի շըքանշանով։ Վերջինս շուտով յայտարարվելու է Ֆրանսիայի մարշալ։

◆ Բեռլինում գումարվել է ռէյխստագի արտակարգ նստաշրջանը։

◆ Ֆրանկֆուրտ Մ./Վ. գումարվում է գերմանացի տիրող իշխանների կոնգրէսը։

◆ Հաղորդում են, որ Վիէննայի ազգաբնակութեան մէջ լուր է տարածված, թէ աւստրիական գեներալ-շտաբի բարձր պաշտօնեաների մէջ երևան է հանված դաւադրութիւն. Ֆրանց-Յօսէֆի պալատական բժիշկը խառն է դաւադրութեան։

◆ Լուրեր են պտտվում, թէ գերմանացիք ռումբեր են նետելու Լոնդոնի վրա աէրօպլաններից։ Ձեռք են առնված բոլոր նախազգուշական միջոցները։

◆ «Վօրվարտսի» հրատարակութիւնը վերսկսվել է։

◆ Գերմանական լրագիրների ասելով, գեներալ Մարտօսը կենդանի է և գտնվում է գերութեան մէջ։

◆ Կոմս Ցէպպելինը մեկնել է պատերազմի դաշտը։

◆ Գերմանացիք ամրացնում են Դիւսելդորֆը։ Փողոցներում դրված են թնդանօթներ։

ԹԻՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

◆ «Р. Сл.»-ին հաղորդում են, որ Թիւրքիան արգելք է դրել օտարերկրացիների այն բոլոր նաւերի վրա, որոնք գտնվում են Կ. Պոլսում։

◆ Սեպտեմբերի 17-ից Կ. Պոլսից հեռագրում են «Р. Сл.»-ին, որ այդ օրը Թիւրքիայի օտարերկրեայ պօստային հիմնարկութիւնները դադարեցրին իրանց գործառնութիւնները։

◆ Սօֆիայից հեռագրում են «Р. Сл.»-ին, որ երրեակ համաձայնութեան պետութիւնները յայտնել են Բ. Դրան, որ, եթէ նա կապիտուլացիաների հարցը միակողմանի կերպով անմիջապէս վճռելու վրա, Թիւրքիայի պետական պարտքերի մի մասը, որ ընկնում է բալկանեան պետութիւնների վրա նրանց ձեռք բերած հողերի համեմատ, կը թողնվի Թիւրքիային։ Բացի այդ, այն դէպքում, եթէ Թիւրքիան բարձրացնի ներմուծվող ապրանքների մաքսը, նախատեսվում է Եաֆայի, Մերսինի, Բէյրութի և Ալէքսանդրէտի գրաւումը։

◆ Դարդանէլի նեղուցը դեռ փակ է։ Թիւրքիան կանգնել է այն տեսակէտի վրա, որ ինքը ջրանցքները կարող է բացել այն պայմանով, եթէ անգլօ-ֆրանսիական էսկադրան դադարեցնի իր հսկողութիւնը, որ նա անում է Դարդանէլից դուրս եկող նաւերի վրա։ Բ. Դրան ցոյց տուած յամառութիւնը հիմք է տալիս մտածելու, որ Թիւրքիայի միջամտութիւնը այս պատերազմում, ըստ երևոյթին, անխուսափելի է։

◆ «Р. Сл.»-ին հաղորդում են Սալօնիկից, որ Թիւրքիայում գործող օտար պօստատները փակելու հարցը վճռված է վերջնականապէս։ Ներկայումս պետութիւնները բանակցութիւններ են վարում Թիւրք կառավարութեան հետ, որ ցանկալի կը լինէր պօստերի գործունէութեանը վերջ տալ միայն դեկտեմբերի 1-ին։ Ռուսաց դեսպանը հնարաւոր համարեց պօստային առաքումների ընդունելութիւնը ռուսական պօստում դադարեցնել սեպտեմբերի 30-ին։ Մինչև այդ ժամանակ վերցվելու են Թիւրքիայի ռուսական պօստի պօստային արկղները և պօստային հիմնարկութիւնների ցուցանակները։

◆ Թիւրքիայում վերացված է՝ արդարադատութեան մինիստրութեանը կից եղած դաւանութեան դեպարտամենտը, որը քննում էր պատրիարքների գործերը։

◆ Պաշտօնապէս հաղորդված է, որ վերացվում են եկեղեցական համայնքների բոլոր առանձնաշնորհումները, որոնք այժմ ենթակայ են արդարադատութեան մինիստրին։

◆ Օտարերկրացիների դպրոցներին—ինչպէս մասնաւոր, նոյնպէս և քրիստոնէական եկեղեցիներին կից եղածներին—հրահանգված է թիւրքաց լեզուի դասաւանդութիւն մտցնել, որպէս պարտադիր առարկայ։ Այս պահանջը չը կատարելու դէպքում, դպրոցների գոյքը գրաւվելու է, իսկ նրանց ղեկավարները արտաքսվելու են Թիւրքիայի սահմաններից դուրս։

◆ Սուլթանի հրովարտակով հոկտեմբերի 1-ից տուրք է սահմանվում Թիւրքիայում ապրող օտարերկրացիների վրա, որոնք իրանց ստացած ռոճիկների 10%-ը տալու են պետութեան։ Ազատ գործի տէր մարդկանցից տուրք վերցվելու է թիւրք կառավարութեան հայեցողութեամբ։

ԵԱՐՕՍԼԱՒՈՒՄ

Բանաստեղծ Վալերի Բրիւսով գրում է «Р. Вѣд.»-ում. «Ուսումնասիրելով այցելեցի Եարօսլաւը և նրա շրջակայքը։ Եարօսլաւում բոլոր շինութիւնները և կառուցուածքները անվնաս են. կատարած ապականութիւն չի նկատվում։ Սովորական կեանքը կամաց-կամաց վերսկսվում է,—բացվում են խանութները, կաֆէները, ռեստորանները. առևտուրը եռում է. ամենուրեք լսվում է ռուսական լեզուն, որ տեղացիները գեղեցիկ կերպով իմանում են։ Գործում է ռուսական դրամը—արծաթն ու թուղթը. կրօնը գնահատվում է 30 կոպէկ։ Կարգը պահպանում են աւստրիական ոստիկանները։

«Եարօսլաւի մօտի ամրութիւնները չափազանց ամուր էին և կարծվում էր, որ յամառ դիմադրութիւն ցոյց կը տան և

տեական պաշտպանութիւն։ Ամբողջ քը շրջապատված էր փշածածկ երկաթ ցանկապատով, 30 վերստ շրջագծով։ Թիւ ամրութիւններից իւրաքանչիւր ջապատված է խոր փոսերով և պ է փշոտ երկաթալարով։ Ամրութիւն կան պողպատից կառուցված շէնքեր, մու կրակից հեռու մնալու համար տրանշէներ թնդանօթների համար, ներ, զէնքի պահեստներ։ Սակայն ռու քի գրոհը սարսեց աւստրիացիների խուսափ դիմել, թողնելով ուտեստի և մաժթերքի հսկայական պաշար։ Դ րում մինչև այժմ կան չը պայթած դակներ և ռումբերի բլուրներ, քա վառօդ։ Քաղաքը գրաւվեց առանց կռ

«Գալիցիայի բնակիչները ռուսներ մաւորում են բարեկամաբար։ Բոլոր պարհներով դեռ գնում են աւստրիակ բների խմբեր, որոնք իրանց զէն վերաբերվում են անտարբեր։ Գ բնակիչները վերադարձել են դաշտային տանքները»։

Մ. ԳՈՐԿԻԻ ՆԱՄԱԿԸ

Շալեապինը, որ Մարիինսկի թատ ներկայացում է կազմակերպում վի զինւորների օգտին, մի նամակով դի Գորկիին, խնդրելով նրան մասնակցել ներկայացմանը։ Այժմ Շալեապինը Գո ստացել է մի նամակ, որի մէջ վերջի շարք հետաքրքրական մտքեր է յայ պատերազմի մասին։

«Այս պատերազմը,—ասում է Գորկի կարծես վերածնել է ինձ։ Սկզբում ես հակառակորդ էի պատերազմին, պա էր իմ բոլոր ույժերը գործ դնել միայ համար, որ առաջն առնեմ ամեն պատ մի. բայց այժմ գերմանացիները ի արիւնոտ թաթը դրել են սրբազան վ վրա։ Ուր եղել նրանք, այնտեղ խո ծլի. և այս ամեն աւերումներն ու վ լութիւնները միայն նրա համար, որ նրանցում չը կայ անգամ սուրբ կուլտուրայի, որով նրանք յաճախ և բաձայն պարծենում էին։ Ձեր ձեռնա թիւնը, թանգագին Ֆէօդոր Իվանովի ջանում եմ ամբողջ հոգով, որովհետև օգնութիւն է հարկաւոր մեր զինւորն մեր մեխրապոյն հզօր հերոսներին։ Ն ամենքին մենք պարտաւոր ենք օգնել չով կարող ենք։ Ես անմիջապէս կը Պետրօգրադ ձեր երեկոյթին մասն լու»։ Այդ երեկոյթին Գորկին կարդա հէնց նոր վերջացրած պօէման։

ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԸ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ

«Մշակի» ընթերցողների համար տաքքերական չի լինի պատերազմի մի նի դէպքերի նկարագիրը։ Աւագ օֆիցէր Գէորգեանի պատմածից երևա նրանց մի գումարտակը Էյդկունէնի ամբողջ 9 ժամ կռւել է գերմանակա գնդի դէմ—35-րդ, 38-րդ և 41-րդ գն րի։ Առաւօտեան ժամը 6-ին սկսվում է գե նացիների կողմից մի այնպիսի սա թնդանօթաձգութիւն, որից 3 հոգի խելագարվում են. վիրաւորների ագնի ձայնը առաւել ոգևորում է յարձակ ներին և վհատեցնում պաշտպանվող ւաթիւ զօրքին։ Գումարտակը պաշտ վում է հերոսաբար. սակայն ինչ կար անել առանց թնդանօթների, միայն գնդակացիրով՝ մօտ 10,000-ի չափ զօրքի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԵՈԴՈՍԻԱՅԻՑ ՄՈՍԿՎԱ *)

(Ճանապարհորդական տպաւորութիւններ)

Ղրիմի հարաւային ափերն իրանց լեռներով, ամարանոցներով և բնութեան պէս-պէս և գեղեցիկ տեսարաններով շատ գրաւիչ են։ Ճանապարհորդները, զինված հեռադիտակներով, նաւի տախտակամածից անդադար զննում էին այդ հրաշալիքները, հաղորդելով միմեանց իրանց անձնական տպաւորութիւնները։ Ուրախ տրամադրութեանը ոչ սակաւ նպաստում էր նաև յուլիսեան գեղեցիկ արևը իր ոսկեփայլ ճառագայթներով, որոնք չորս կողմը կենդանութիւն էին տարածում։

Շոգենաւը սիգաճեմ ընթանում է. Նրա աջ կողմից ցամաքի տեսարանները անընդհատ փոփոխվում են ու անցնում. իսկ ձախից անհուն ովկիանոս է, որի մակերեւոյթի վրա երբեմն հեռուից նշմարվում են մի շարք զինուորական նաւեր։ Չը մոռանանք, որ այժմ պատերազմի ժամանակ է և ճանապարհորդների շրջանում այդ առիթով տաք խօսակցութիւններ են տեղի ունենում. Ամեն ոք իր զայրոյթն է արտայայտում Գերմանիայի հասցէին, դրա ապերախտութեան համար Ռուսաստանի վերաբերութեամբ։ Գերմանացիք որչափ բարիք տեսան ռուսաց կայսրներից 1812, 1848 և 1870—71 թւականներին և այժմ վեր են կացել պատերազմելու ռուսաց դէմ։

Ահա չորս ժամից անց է. ասում են, թէ մեր նաւը չեն թողնի մտնել Սեվաստօպոլ. մի թէ երկիւղ կայ։

Այդ ընդհանուր տարակուսանքի միջոցին հեռուից մեր առաջ մի սև կէտ երևաց։ Հեռադիտակները դարձան այն կողմը, և մեզ հաղորդեցին, թէ շոգենաւ է գալիս։ Անցան մի քանի սպառողական րոպէներ. հորիզոնում նախ երևաց սև ծուխ, ապա կամաց-կամաց սկսեց նշմարվել ջրի մէջ խոր նստած մի նաւ։ «Ականանաւ» աղաղակեցին մի քանի մարդիկ։ Եւ արդարև՝ կարճ միջոցից յետոյ մենք տեսանք, որ դա ականակիր էր, որ սրընթաց սլանում էր ուղիղ մեր կողմը։

Երեք հարիւր քայլ հեռաւորութիւնից ականակիր զինուորականներից մէկը շեփորը առնելով բերանը բարձրաձայն գոչեց՝ «Держать кильватеръ» (այսինքն հետևել իրան) և ինքը դարձաւ դէպի արևմուտք. մենք հետևեցինք նրան։ Նա առաջնորդեց մեզ և, տասն վերստ հեռու պահելով մեր նաւը Սեվաստօպոլից, տարաւ ու հասցրեց Стѣлецкая бухта, որ վեց վերստ հեռու է Սեվաստօպոլի մուտքից։ Այստեղ մեր նաւը երկու ժամ կանգնեց, իր բեռներն ու ապրանքները թողեց։ Բեռնակիրները բոլորը թիւրքիացի հայեր են, որոնք մի զարմանալի ճարպիկութեամբ շալակում էին ծանր հակերն ուսերի վրա, տանում ու դասաւորում էին ծովի ափին շտեմարանների առաջ։ Այստեղ բաւականին մարդ մտաւ նաւը և, ի միջի այլոց, ֆրանսիացի նաւորդներ, որոնց մէջ կային չորս օֆիցէր և մօտ 15 նաւաստիներ. բոլորը յստակ և վայելուչ կերպով էին հագնված։ Այստեղից նոյն կերպով ականակիրը առաջնորդեց մեզ երեք ժամ շարունակ և ապա թողեց ու հեռացաւ։ Այլ ևս կասկած չը կար, որ Սեվաստօպոլի մօտ ականներ էին ձգված և ճանապարհը երկիւղալի էր։ Գիշերը ժամը 11-ին Եւպատորիայում ահագին բազմութիւն մտաւ մեր նաւը. Մարդիկ յատակի վրա անգամ քնում էին, каютъ-кампанія-ն լիքն էր, ասեղ ձգելու տեղ չը կար և մեծ մասամբ հրէաներ էին, իրանց բազմանդամ ընտանիքներով, որոնք փախչում էին Եւպատորիայից։ Նոյն պատկերը կըրկնվում էր նաև Սև-ծովի արևելեան և հարաւային ափերին եղած քաղաքներում և կայարաններում, ինչպէս պատմում էին Բաթումից եկած ճանապարհորդները։

«Միայն Նովօրօսիյսկ քաղաքում,—ասում էին նրանք,—ցամաք իջան 850 ճանապարհորդներ»։ Այս բոլորը պատերազմի սարսափների շնորհիւն է կատարվում։ Երեկօյեան ընթրիքի ժամանակ ես ծանօթացայ ֆրանսիացի ծովային օֆիցէրների հետ և հարցրի, թէ որտեղից են գալիս նրանք։

—Սեվաստօպոլից,—պատասխանեց նրանցից մէկը,—այնտեղ թողինք մեր սառախօնէրը, իսկ ինքներս կանչված ենք պատերազմի ընդդէմ Գերմանիայի։

— Բայց ինչպէս կանցնէք Դարդանէլից, — առարկեցի ես,—քանի որ թիւրքերը խըցել են այն անցքերը։

— Մենք նախ գնում ենք Օդեսսա, ապա կը նստենք առևտրական նաւ և այնպէս կանցնենք Արշիպելագոս, ուր գտնվում է ֆրանսիական նաւատորմիղը,—պատասխանեցին ֆրանսիացիք։

Խօսակցութիւնը տևեց մինչև կէս գիշեր. ես յիշեցրի երիտասարդ օֆիցէրներին Սեվաստօպոլի պաշարումը 1855—56 թ., թէ ինչպէս նրանց քաջ զօրավարներից մէկը՝ Մակ-Մահօնը Մալախովի կուրգանի նուաճման միջոցին արտասանեց իր պատմական խօսքերը՝ «J'y suis, j'y reste», յետոյ ինչպէս նոյն մարշալ Մակ-Մահօնը, իբրև Ֆրանսիայի հանրապետութեան նախագահ, հարկադրվեց հրաժարվել իր բարձր դիրքից, երեւելի Լէօն Գամբետտայի արտասանած հետևեալ խօսքերից յետոյ՝ «Il faut se soumettre ou se démettre». Տաք-գլուխ և զուարթ երիտասարդները զարմացած իմ համեստ տեղեկութիւններից նրանց հայրենիքի վերջին 50 տարվայ պատմութեան մասին՝ շատ մտերմացան ինձ, և մենք միւս օրն ես երկար զրոյցներ արինք. սակայն ես զգուշացայ վշտացնել նրանց և չը յիշեցի այն սառը դերը, որ կատարեց 1895 թ. հայկական կոտորածների ժամանակ Ֆրանսիայի արտաքին գործերի մինիստր Հանոտոն։

Արդէն մեր շոգենաւը ժամանեց Օդեսսա, և ես՝ կառք վարձելով՝ դիմեցի ուղղակի երկաթուղու կայարանը, Քիշինեվ գնալու դիտաւորութեամբ։ Բայց տոմսակները արդէն սպառված էին, և ես հարկադրված էի այդ օրը, յուլիսի 26-ին, մնալ Օդեսսայում։ Չորս ժամն էր. իրեղէններս պահ տալով կայարանում, գնացի այցելութեան հ. Յովհ. Զուբարեանին*), հայոց եկեղեցու տանը։ Մի խումբ հայ զինւորներ շրջապատել էին տէր հօրը, երբ ես մտայ բակը։

Հայ քաջերը եկել էին խոստովանվելու, որպէսզի հետևեալ օրը, որ կիրակի էր, կարողանան ճաշակվել ու ճանապարհվել դէպի աւստրիական սահմանը։ Այս երևոյթը յիշեցրեց ինձ Աւարայրի ճակատամարտի նախօրեակը, երբ Յովսէփ կաթողիկոսը և Ղևոնդ երէցը հաղորդում էին Վարդանի զօրքերը։ Մխիթարական է տեսնել հասարակ հայի մէջ հաւատքի զօրութիւնը. մինչդեռ մեր երիտասարդ սերունդը երբեմն VII դասարանից արդէն կորցնում է իր հաւատը, ապագայում միջազգային ցեղ դառնալու համար, այսինքն այլասերվելու։ Նոյն հաստատուն հաւատը ես տեսայ Թէոդոսիայի նաւահանգստում բանող թիւրքիացի հայ համալների մէջ, որոնք հայրենիքից հեռու վաստակելով երբեք մոռանում իրանց վաթանը և որ մեծ հաւատով ու յուսով սպասում խոստացված բարենորոգումների գործմանը՝ երկու եւրոպացի վերահսկող աջակցութեամբ։ (Ինչպէս լրագիրները ժեցին, բարենորոգումների խնդիրը անգամ էլ ջուրը ձգեց թիւրքաց կառավա թիւնը)։

Հայր Զուբարեանի մօտ ես ծանօթ մի պոլսեցի հայ երիտասարդի հետ, որ ուսումն աւարտել էր Պարիզում։ Միհր Փափազեանը—կարծեմ այսպէս էր պա ազգանունը—այս տարի հրաւիրված է դու. նա հմուտ է հայերէն և ֆրանս լեզուների, արտաքինն էլ շատ վայելու։ Համակրելի հ. Զուբարեանի հիւրընկա թիւնը վայելելուց յետոյ՝ մենք Փափազ նի հետ հեռացանք հիւրանոց գիշերե

Առաւօտեան ժամը 5-ին ես արդէն եր թուղու կայարանումն էի, տոմսակ վերց և ճիշդ 6 ժամին 20 րոպէին գնա շարժվեց դէպի Քիշինեվ. ես յուսով էի կէսօրվայ ժամը 2-ին կը հասնեմ Բայց մեծ եղաւ զարմանքս, երբ Բազէլ կայարանը հասնելով ժամը 9-ին, իմաց որ այնտեղ սպասելու ենք մինչև երեկո ժամը 8-ը։ Ուրիշ ելք չէր մնում. պ հաշտվէինք անդառնալի իրողութեան եղանակն էլ անտանելի էր և անդա մանր անձրև էր մաղում։ Առաւօտից չև երեկոյ կայարանի մօտից անցան նից աւելի զինուորական գնացքներ զին ներով, զէնքերով և պատերազմական պէս պարագաներով։ Կանգնած գ գնացքները, որոնց միջից ուրախ ու խրոխտ զինուորները իջնում էին տաք հաց, միրգ գնելու։ Այսպիսի հանգամա ներում երբ գնացքներից մէկը կանգ կայարանի առաջ, մի վագոնից դուրս

*) Տես «Մշակ» № 211։

*) Նա ինձ ընծայեց XVII դ. մի ձեռագիր, մագաղաթի վրա գրված նոտր գրով, որի խորագիրն է՝ «Սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ նիւթեցոյ յաղագս բնութեան մարդոյ ասացեալ»։ Դրան ես կը նուիրեմ մի առանձին ուսումնասիրութիւն։ Մ. Զ.

Դրութիւնը կրիտիկական է, բայց որոշում են մինչև վերջին շունչը կռւել և ետ չը նահանջել, որպէսզի ձեռքից բաց չը թողնեն Էյդկունէնի պէս նշանաւոր կայարանը: Կռւի տաք ժամանակ զինւորներից մէկը հեծանիւով շտապում է մօտիկ կայարանը, որտեղ ռուս զօրքը կենտրոնացած է լինում, ու թնդանօթ խնդրում: Որոշվում է մի քանի թնդանօթ ուղարկել օգնութեան, իսկ մնացածով 7 վերստից սկսում են ռմբակոծել. երկրորդ գնդակը հասնում է իր նպատակին, գերմանացոց շարքերն խուճապի մէջ են. նրանք շտապում են գրոհ տալ սւիններով: Վիրաւորների պատմածից երևում է, ռուսական հրացանն այնպէս է յարմարեցված, որ սւինը հրացանին հագցրած հնարաւոր է և յարձակվել, և գնդակ ձգել. գերմանական հրացանը սւինով անկարող է արձակել, ուստի սւինը զինւորի կողքից կախված է և գրոհ տալու դէպքում միայն հագցվում է հրացանին: Ահա Էյդկունէնի մօտ սւինները հրացաններին հագցնելուց առաջացած աղմուկից ռուս զօրքը եզրակացնում է, որ գերմանացիք գրոհ են տալու. Գլխաւոր հրամանատարը աղաղակում է. «Տղէրք, խաչ արէք երեսներդ. մեռնելու ենք, պատւով մեռնենք բովանդակ Ռուսաստանը մեզ է նայում»:

«Լցրէք հրացանները, արձակեցէք...» անմիջապէս գերմանական առաջին շարքերը գետին են փռվում: Գալիս է երկրորդ շարքը... դարձեալ փռվում: Երրորդ յարձակման՝ ռուսական գնդակացիրները մանգաղի պէս հնձում են գերմանական շարքերը: Օգնութեան են հասնում նաև թնդանօթները և սկսում 2 վերստ հեռաւորութիւնից արձակել. գերմանացիք շփոթվում են. թւում է նրանց, թէ ռուսները մեծ օգնութիւն ստացան, իսկոյն փախուստի են դիմում... Գումարտակը ազատ շունչ է քաշում. Թշամին խայտառակաբար պարտվել ու փախել է: Գիշերը պահապաններ են նշանակում, իսկ իրանք հանգիստ քուն լինում: Առաւօտեան լուսածագին տեսնում են, որ դաշտը ծածկված է գերմանական մի քանի հարիւր դիակներով:

Վիրաւորված զինւորների անունները.

1) Աբգար Մինասեանց Դադալեցի (Երևանի նահ.), ձախ ձեռքի մատները ջարդված էին. ընկճված էր չափազանց:

2) Գէորգ Գէորգեան Ամիրաղեանց Թիֆլիսեցի, վիրաւորված ձախ ձեռքից թեթև:

3) Ենովք Մնացականեան Կարապետեանց դարալագեազցի, թեթև վիրաւորված:

4) Գարեգին Անուշաւանեան Խարազեանց, Լոռու Ուզունլարից, հիւանդացած էր:

5) Կնեազ Տէրտերեանց, մեծարաֆեւցի (Երև. ն.), ձախ թևից Վերժբոլոյի մօտ, թեթև:

6) Օգանեսով Արտէմ, Շամախու գայեշնացի, ձախ ձեռքից, Վերժբոլովոյի մօտ, թեթև:

7) Բոյախչեանց Աբգար համամլուեցի, ձախ թևից, Վերժբոլովոյի մօտ, թեթև:

8) Ռոստոմ Քոչարեանց, Երևանի նահ., սպանվել է Վերժբոլովոյի մօտ:

9) Զօրապետ Նազարեանց, դարալագեազցի, գնդակը մտել է մի կողից միւսը օգոստոսի 7-ին, առողջացել էր բոլորովին. նորից գնաց պատերազմի:

10) Սրապիոն Մանուկեանց, զօրագեալցի (Կարսի գաւ.). հիւանդ էր:

11) Անդրէաս Սահակեանց Ջաւաբարագցի (Էջմիածնի գաւ.), հիւանդ էր:

12) Մարկոս Տէր-Կարապետեանց, Բերնագիւղից (Կարսի շրջան), ձախ ոտքից. գանգրենա սկսվելու պատճառով ծնկից ցածր կտրել էին ոտքը, վիրաւորված աւստրիացոց սահմանում օգոստոսի 15-ին: Առողջանում է:

Արսէն ք. Սիմէօնեանց

Մօսկվա, 15 սեպտ.

(Կը շարունակվի)

ԲՈՒՐՑԵՎԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆինլանդիայի Ռաումօ կայարանում, Պարիզից վերադառնալու միջոցին, ձերբակալվեց յայտնի էմիգրանտ Վ. Լ. Բուրցեվ:

Բուրցեվը Ռուսաստան է եկել Լոնդոնի վրայով, որտեղից ծովով ուղևորվել է Շվէցիա: Ստոկհոլմից «Լիւլիա» նաւով նա մեկնել է Ռաումօ:

Այս կայարանում, անցագրերի սովորական ստուգման ժամանակ, Բուրցեվը ժանդարմական իշխանութիւններին ներկայացրեց իր անցագիրը:

Հէնց այդտեղ էլ նա հրաւիրվեց ժանդարմական շէնքը և յետոյ ժանդարմական օֆիցէրների ուղեկցութեամբ առաջին իսկ գնացքով ուղարկվեց Բելօստրով կայարանը և այնուհետև մի քանի ժամից յետոյ բերվեց Պետրօգրադ:

Այն անձինք, որոնք ճանապարհորդութեան ժամանակ առիթ են ունեցել խօսելու Բուրցեվի հետ, հետևեալն են պատմում:

«Համաժողովրդական ոգու այն բարձրացումը Ռուսաստանում, որի մասին Բուրցեվը կարդացել է ֆրանսիական լրագրերում, և հաղորդութիւնները ռուս հասարակական և քաղաքական խմբակցութիւնների մասին, անկախ նրանց կուսակցական և ազգային երանգից, նրան համոզել են, որ Ռուսաստանում ներկայումս չը կայ կուսակցութիւն, չը կայ ազգայնութիւն, կայ միայն մի մեծ, հզօր ռուս ժողովուրդ:

«— Ես,—ասել է Բուրցեվը իր ուղեկիցներին,—այս մեծ ժամանակին չէի կարող մնալ մեր բարեկամ երկրում, չէի կարող մնալ այն ժողովրդի մէջ, որի մէջ ես անց եմ կացրել տասը տարի և որին սովորել եմ. Չը կարողացայ մնալ այնտեղ և ցանկացայ շուտով Ռուսաստանում լինել, իմ հայրենիքում, որին ես սիրում եմ անհուն և ջերմ սիրով: Այժմ երբ Ռուսաստանը կանգնել է հզօր թշնամու հանդէպ, երբ նրա բոլոր ժողովուրդները որպէս մի մարդ կոչ են անում Գերմանիայի հետ կռւելու, այլ ես խօսք անգամ չէի կարող լինել որևէ ազգային, քաղաքական և հասարակական տարաձայնութիւնների մասին:

«Հասել է ժամը, երբ պէտք է չքանան բոլոր պատնէշները և երբ ժողովուրդը պէտք է հաշտվի կառավարութեան հետ և կառավարութիւնը ժողովրդի հետ: Դէպի իմ հայրենիքն ունեցած սիրուց բացի, իմ հայրենիք վերադառնալս ունի միանգամայն որոշ նպատակ՝ գործ դնել իմ բոլոր ջանքերը կառավարիչ շրջանները հասարակութեան հետ միացնելու վրայ: Ես գնում եմ Ռուսաստան և հանգիստ եմ իմ վիճակի համար»:

* *

Բուրցեվի ձերբակալման առիթով «Р. Сл.»-ն ասում է. «Ինչպէս մեզ հաղորդում են ներքին գործերի մինիստրութեան մօտ շրջաններից, Բուրցեվի բանտարկութեան մասին կարգադրութիւն է արվել շատ վաղուց, միաժամանակ, երբ նրա դէմ յարուցվեցին դատական մի շարք գործեր:

«Այդ՝ իր ուժի մէջ մնացած կարգադրութիւնը—Բուրցեվին գտնելու և դատի բերելու մասին,—իր ժամանակին արվել է դատական վարչութեան կողմից:

«Հաւատացնում են, որ Բուրցեվին ձերբակալելու մասին ոստիկանութեան դեպարտամենտի կողմից ոչ մի կարգադրութիւն չի եղել: Այդ պատճառով էլ Բուրցեվի ձերբակալումը ներքին գործերի մինիստրութեան համար անսպասելի էր: Անմիջապէս հարցում է արված Ռաումօյի իշխանութիւններին, որոնք և հաստատել են Բուրցեվի ձերբակալութեան լուրը, միաժամանակ հաղորդելով որ Բուրցեվը պահակախմբով ուղարկվել է Պետրօգրադ:

«Բուրցեվի ազատութեան հարցը—գրաւականով կամ երաշխաւորութեամբ—կախված է արդարադատութեան մինիստրութիւնից:

«Ներքին գործերի մինիստրութիւնը իր կողմից ոչ մի խոչընդոտ չի յարուցանի, եթէ արդարադատութեան մինիստրութիւնը հնարաւոր գտնի այդ»:

* *

«Н. В.»-ում կարդում ենք. «Ինչպէս լսեցինք, Վ. Լ. Բուրցեվը ներքին գործերի մինիստրի անունով ներկայացրեց մի գրութիւն, որի մէջ նա իր՝ Ռուսաստան վերադառնալը բացատրում է հայրենասիրական բնոյթի շարժառիթներով: Այդ գրութիւնը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, յանձնվեց մինիստրների խորհրդին, որ դէպի այդ ուշադրութեամբ վերաբերվեց: Այդ պատճառով կառավարական շրջաններում հարց է յարուցված Բուրցեվին ազատելու մասին: Այդ հարցը մինիստրների խորհուրդը կը քննէ այս օրերում»:

ՄԻ ԿԱՎԱԼԵՐԻՍՏԻ ՕՐԱԳՐԻՑ

«Р. Сл.»-ում տպված է հեծելազօրի մի զինւորի օրագրից հետևեալ հատուածը.

«Այսօր հանգստի առաջին օրն է: Լուսկից ամբողջ դիվիզիայով 50—60 վերստ կտրել ենք 24 ժամվայ ընթացքում: Գիշերը նոյնիսկ ձիերի թամբերը չենք վերցրել, և նստած ենք եղել սանձած ձիերի վրայ: Ամենուրեք անանցանելի ճահիճներ են, և դժոխային խոնաւութիւն ու ցրտութիւն:

«Երեկոյեան ժամը 5-ին մենք կռւի բռնըվեցինք, որի նմանը դեռ չի եղել:

«Մենք ստիպված էինք բռնել մի փոքրիկ դաշտ, որը լի էր փոսերով ու ճահիճներով, իսկ աւստրիացիները բռնել էին մեզնից $1\frac{1}{2}$ վերստ հեռու ընկած բլուրը:

«Մեր թնդանօթաձիգները կրակ բացին նրանց վրայ:

«Մեր ամեն մի թնդանօթը արձակում էր 78 ռումբ: Նրանք մեզ պատասխանեցին շրապնելով և մեզ ստիպեցին անտառ մտնել, ուր մենք $1\frac{1}{2}$ ժամ կանգնեցինք և լսում էինք շրապնելի շռնչիւնը:

«Կրակի տակ շարժվելը ոչինչ, բայց երբ կանգնում ես այդ դղրդիւնի և որոտի տակ, շատ անախորժ է:

«Օֆիցէրների և զինւորների զգացողութիւնը այսպէս է.—երկիւղ չը կայ, բայց սարսափելի վիշտ է պատում մարդուն:

«Արևն սկսեց ելնել, երբ ունգարների էսկադրոն յարձակում գործեցին մեր երկու բատարէայի վրայ:

«Նրանք դէպի մեզ թռչում էին ինչպէս սև ամպ, ինչպէս մրրիկ:

«Մեր գնդակացիրը սրբում էր նրանցից ամբողջ շարքեր, բայց նրանք էլի թռչում էին դէպի մեզ:

«Այդ ժամանակ մեր հուսարների երկու էսկադրոնը յարձակվեցին նրանց վրայ, և սկսվեց ճակատամարտ:

«Թնդանօթաձիգները կռւում էին ամեն բանով, ինչ ձեռքներն էր ընկնում, մինչև անգամ բռունցքներով:

«Ամենքը կտորում, խողխողում, գընդականարում էին: Պատերազմի դաշտի բոլոր փոսերն ու ճահիճները լցվեցին մարդկանցով ու ձիերով: Մենք գրեթէ նրանց բոլորին կոտորեցինք և խողխողեցինք: Կենդանի մնացած 15—20 հոգին ձիերը բաց թողին բոստաններում և պատնէշներից ու բակերից սկսեցին կրակել:

«Բարեբաղդաբար այդ ժամանակ գիւղը բոցավառվեց, և մենք հրդեհվող խրճիթների լոյսով գտանք նրանց ամենքին:

«Մութը պատերազմի դաշտում զարհուրելի է:

«Այստեղ մնալն այլևս անկարելի էր: Մենք շարժվեցինք առաջ և անցանք գետը: Այստեղ խնամքով ամեն ինչ հետազօտելով կանգ առանք հանգստանալու:

«Այս ընդհարումը փոխեց իմ կարծիքը մաջարների մասին: Նրանք աներկիւղ դիմում էին մահի և թրերով այնպէս էին գործում, ինչպէս կացնով:

«Ուժեղ տպաւորութիւն թողեց ինձ վրա ունգարական մի օֆիցէր: Նա գեղեցիկ էր և ձեռքի հրացանով կռւում էր այնպէս, ինչպէս ամեհի առիւծ: Բայց մեր հուսարներից մի քանիսը սուինի ծայրը հանեցին նրան:

«Նրանց վիրաւորները, որ մեռնելու մօտ էին, պառկած տեղները կրակում էին ատրճանակներից և սրով կտրում մեր ձիերի ոտքերը: Նրանք կռւում էին մինչև արեան վերջին կաթիլը, և 400 հոգին էլ պառկեցին, ինչպէս մի մարդ:

«Մեր կորուստները քիչ են:

«Մեր զինւորներից շատերը պարգևատրված են:

«Ես ստացել եմ IV աստիճանի Աննա:

«Սարսափելի պատկեր էր գիշերը, երբ մենք վերադառնում էինք պատերազմի դաշտից:

«Խորին լռութիւն, խաւար ու մութ գիշեր և մեր շուրջը կրակ ու հրդեհ:

«Բոլոր օֆիցէրները, որ մասնակցել են նապօլէոնական կռւին, ասում են, որ այսպիսի սարսափելի ճակատամարտ հեծելազօրի կող-

մից չեն յիշում: Յարձակումները կատարվում են ամբողջ դիվիզիաներով: Մեր դիվիզիան յարձակում գործեց թշնամու 4-րդ դիվիզիայի վրա և կոտորեց գրեթէ բոլորին, մօտ 4000 մարդու:

«ԽԱՂԱՂ» ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ

(Օֆիցէրի նամակից)

Մեր զօրքերը գտնվում էին Ինստերբուրգի մօտ: Յարձակումը շարունակվում էր:

Դեռ այն ժամանակ մեր զօրքի շտաբը ցուցումներ էր ստացել այն մասին, որ գերմանական այն խաղաղ բնակիչները, որոնց մենք, ռուսներս, ամեն կերպ հեռու էինք պահում պատերազմի պատուհասներից, և որոնց վերաբերվում էինք լիակատար վստահութեամբ, նրանք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ լրտեսներ:

Եւ նրանք, և անգամ այն մարդիկ, որոնք վաղօրօք ազատվել էին փախուստով, իսկ մեր զօրքերի ներս մտնելով նորից վերադարձան և դիմաւորվեցին գրեթէ գրկաբաց, դրանք կանոնաւոր կերպով, բազմաթիւ գաղտնի կառուցումների օգնութեամբ, հաղորդակցում էին գերմանական զօրքի հետ մեր զօրքի բոլոր տեղաշարժութիւնների մասին:

Այդ «խաղաղ բնակիչների» լրտեսութիւնը անկասկածելի էր, բայց մենք գլխի չէինք ընկնում, թէ ինչ կերպ կարող էին նրանք հաղորդել իրանց դիտողութիւնները այն բանից յետոյ, երբ ստորերկրեայ հեռախօսի և հեռագրի գծերը մասամբ կտրըտել և մասամբ առանձնացրել էինք մենք:

Փախչողներ նոյնպէս չը կային:

Մի խօսքով, այսպէս ասած «տեռախօսական կապ» չէր կարող լինել ոչ ցերեկը և ոչ գիշերը: Մնում էր ենթադրել, որ գերմանացիները իրանց ռազմական նպատակների համար նախօրօք պատրաստել են ստորերկրեայ յատուկ կաբելներ:

Յետագայում այդ ենթադրութիւնները շատ անգամ արդարացան իսկապէս:

Այսպէս, Մարգրաբօվ աւանում դպրոցի ուսուցչի մօտ մենք գտանք հեռախօս, որի գործիքը գտնվում էր... շորի պահարանում գլխարկի արկղիկի մէջ.

Հեռախօսի թելերը այդ արկղից անցնում էին գետնի տակով մինչև գերմանական զօրքի բանակած տեղը, և նրանով ուսուցիչը գեղեցիկ կերպով կարող էր յայտնել այն տեղեկութիւնները, որոնց տուեալները ինքը գիտել էր, օգտվելով բացարձակ անձեռնմխելիութիւնից, կամ ստացել էր մեր զօրքի տեղով անցնող անցորդներից:

Պէտք է ասել, որ այդ ուսուցիչը իրան հարկաւոր տեղեկութիւնները դուրս էր քաշում շատ արուեստօրէն. Նա իր մօտ էր կանչում մեր զինւորներին, ամեն կերպ պատւում էր նրանց և զրոյցի ժամանակ հետզհետէ դուրս էր քաշում այն, ինչ որ հարկաւոր էր իրան:

Երբ ուսուցչի հեռախօսային «կայարանը» գտնվեց, մենք նրանով գերմանացիներին սուտ տեղեկութիւններ տուինք մեր զօրքի դիրքի մասին, և այնուհետև կտրեցինք թելերը:

Ուսուցիչը, որպէս լրտես, իր հատուցումն ստացաւ պատերազմի ժամանակի օրէնքի համաձայն:

Անկասկած է, որ այդպիսի «ուսուցիչներ» Արևելեան Պրուսիայի մեր գրաւած մասում շատերը կային: («Р. Сл.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—o—

ՎԱՂՈՒՑ ԷՐ ՀԱՐԿԱՒՈՐ

Երբ օրօրմելի Թիւրքահայաստանում ապստամբութիւն ծագեց, երբ Աբդիւլ-Համիդի բէժիմը իբր թէ տապալվեց, երբ հրատարակվեց իբր թէ սահմանադրութիւն, ես մեկն էի այն փոքրաթիւ թերահաւատներից, որոնք աւելի քան կասկածով ընդունեցին աշխարհ ապշեցնող լուրը: Պարիզի հայկական ժողովներում և մասնաւոր խօսակցութիւնների ժամանակ, նոյն իսկ երիտասարդ-թիւրքերի ներկայութեամբ, ես շարունակ պնդում էի, թէ դա յեղափոխութիւն չէ իր իսկական նշանակութեամբ, այլ սոսկ մի զինւորական ապստամբութիւն: Ինձ թւում էր վիրաւորական, երբ այդ ապստամբութիւնը համեմատում էին ֆրանսիական յեղափոխութեանը, համաշխարհային քաղաքական պատմութեան այդ ամենափայլուն էջին: Ես այն համոզմանքի էի, նոյնն եմ և այսօր, որ իսկական յեղափոխութեան ընդունակ են միայն այն ազգերը, որ ունեն մտաւոր և հոգեկան գանձ՝ գիտութիւններ, փիլիսոփայութիւն, գրականութիւն, արուեստներ:

Թիւրք ժողովուրդը երբէք չէ ունեցել այդ գանձը, չունի և այժմ, և հազիւ թէ երբևիցէ ունենայ:

Եւ ահա իմ դիւրահաւատ ու դիւրազգաց հայրենակիցների ուրախութեան գոռում-գոչիւնները, որ երբեմն հասնում էին ցաւալի ծայրայեղութեան, ինձ, իբրև հայի, և՛ վիրաւորում էին և՛ վշտացնում: Վիրաւորում էին, որովհետև այդ գոռում-գոչիւնների մէջ շատ անգամ խլանում էր ազգային հպարտութեան ձայնը: Վշտացնում էին, որովհետև ես նախազգուշակում էի իմ հայրենակիցների անխուսափելի հիասթափումը, որ պիտի լինէր այնքան դառը, որքան քաղցր էր հիացումը:

Փաստերը չուշացան իմ կասկածներն ու նախազգուշակումը արդարացնելու: Սկզբնցին նրանք արտաքուստ շատ փոքր, շատ աննշան, բայց ըստ էութեան շատ իմաստալի, շատ խորհրդաւոր և բնորոշ մի եղելութեամբ: Դա Ահմէդ-Րիզայի պատմական համբոյրն էր, որ նա դրոշմեց հրապարակօրէն կարմիր սուլթանի արիւնածարաւ և արիւնաշաղախ ձեռքի վրա Ելդըզ-Քէօշկի պալատում: Համբոյրն այն մարդու, որ համիդեան բէժիմի ամենախոշոր ու ամենակատաղի թշնամին էր եղել և «յեղափոխական» կոչվածների գլխաւոր շէֆերից մէկը:

Թւում էր, որ այդ միակ բանը բաւական էր գաղափար կազմելու համար թիւրք կոչված արարածի ապականված պսիխիկայի մասին: Բայց իմ միամիտ հայրենակիցները շարունակում էին յափշտակվել և սնոտի երազներով սնուցանել իրանց անհեռատեսութիւնը:

Փոքրիկ և աննկատելի փաստին հետևեց մեծագոյնը՝ Ադանայի կոտորածը: Հասկանալի էր. քանի որ «երիտասարդ» թիւրքը համբուրել էր «ծերունի» թիւրքի ձեռքը, ինչո՞ւ չը պիտի շարունակէր այդ ձեռքի դժոխային գործը:

Այնուհետև զարհուրելի եղելութիւններն, աւելի նախանձելի վիճակի արժանի արագութեամբ, իրար յաջորդելով՝ վերջապէս ամենքին համոզեցին, նոյնիսկ կիսախուլ ականջներին և կիսալոյս աչքերին, թէ չը կայ ոչ «երիտասարդ» Թիւրքիա և ոչ ծեր Թիւրքիա, չը կան ոչ բռնակալներ և ոչ բռնութեան թշնամիներ, այլ կայ քաղաքակրթութեան, արդարութեան, մարդկային սուրբ իրաւունքների, լոյսի և լուսաւորութեան անհաշտ թշնամի մի զանգուած, որ ճակատագրի զարմանալի հեգնութեամբ համարվում է ազգ, թիւրք ազգ: Մի քիմիական պարզ[?]ի բաղադրութիւն, որ դարերը շարունակ թունաւորել է մարդկութեան օրգանիզմը:

Թանգ, շատ թանգ նստեց հայ ազգին նրա չափազանց լաւատես, չափազանց դիւրահաւատ զաւակների վեց տարվայ մոլորութիւնը: Մի մոլորութիւն, որ ապագայ պատմագիրը յամենայն դէպս առանց դառն նախատինքի չի ների նրանց: Բայց և այնպէս ուրախալի է, որ այսօր հազիւ թէ գտնվի մի գիտակից հայ, որ հաւատայ, թէ հայ ժողովուրդը կարող է թիւրք ժողովրդի հետ հաշտութեամբ կրել որևէ քաղաքական լուծ, լինի այդ լուծը բռնապետական, սահմանադրական թէ նոյն իսկ ռամկավարական: Ուրախալի է մանաւանդ այն, որ «երիտասարդ» թիւրքերի երէկվայ հայ դաշնակիցները այսօր սթափվել են վերջապէս, և երես դարձրել նրանցից ու աշխատում են գործել հակառակ նրանց ուղղութեան:

Հայ ժողովրդի մոլորեալ զաւակները բռնել են այն ուղին, որ վաղուց պէտք էր բռնած լինէին: Մեզ մնում է գովել նրանց նոր քայլը և մեր կարողութեան չափ խրախուսել նրանց նոր գործը: Վախենալ երիտասարդ-թիւրքերի վրէժառութիւնից՝ կը նշանակէ լինել փոքրոգի և գործել մի նոր սխալ: Նրանց անքօղ թշնամութիւնը չի կարող հայ ժողովրդին այնքան վնասել, որքան վնասեց նրանց քօղաւոր բարեկամութիւնը, որովհետև չը պէտք է մոռանալ, լինել դուշակելու համար, որ Թիւրքիա կոչված պետութիւնը իր մահվան նախօրեակն է ապրում.

Շիրվանզադէ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եթէ գոյութիւն ունի մի ազգ, այդ ազգի հետ շաղկապված գոյութիւն պէտք է ունենան ընդհանուր ցանկութիւններ, յոյսեր, վտանգներ, ահ ու երկիւղ, ցաւ ու հոգսեր, անակնկալ դէպքեր ու փորձութիւններ, ուստի և խորհրդածութիւններն որոշելիք միջոցները, ձեռնարկութիւնները, ու դիմումներն ևս պէտք է պատկանեն ամբողջ, ընդհանուր, մի վայրում ապրող ազգին, նրա ընտրեալ ներկայացուցիչներին:

Այլ կերպ նրանք, որ հանդէս կը գան այդ ազգի մի մասի, հատուածի կողմից, լինի նա դեմօկրատիայի թէ բուրժուազիայի, հոգևորականութեան թէ աշխատաւորականների անունից՝ դա չի ճանաչվի և չի կոչվի ընդհանուր ազգային:

Կարծեօք, խնդիրը շատ պարզ է:

Այդպէս են մտածում և այդպէս էլ պէտք է մտածեն ոչ միայն «Баку» և «Մշակ» օրգանները, այլ և բոլոր՝ տակտից ոչ զուրկ մտաւորականները և հասարակական մեր առաջնորդները:

Այդպէս են վարվում այսօր ոչ միայն Մեծն Ռուսիայի մեր պահպանողականները, հոկտեմբրեականները, կադետները ու էսդէկները, այլև Մեծն Բրիտանիայի երէկվայ կապրիզոտ սուֆրաժիստուհիները:

Մեծ վտանգի դիմաց բոլորը հանդէս են գալիս միացած ոյժով, իբրև մի մարմին, որպէս մի զանգուած, ազգովին:

Եւ ազգերն ևս ամեն մի պետութեան մէջ այսօր մի ցանկութեամբ միացած, մի կամքով և նպատակով են առաջնորդվում ու ղեկավարվում:

Ազգերի շարքում նոյն համապետական

զինւորներն յանկարծ ինձ շրջապատեցին և հայերէն ողջունեցին. «Բարև ձեզ, աղա, դուք էլ այստեղ էք»: Տեսնում եմ՝ երէկվայ հայ զինւորներն էին, որոնց հանդիպեցի հ. Զաւարեանի մօտ Օդեսսայում:

— Քանի հոգի էք,—հարցրի:

— 150 ենք,—պատասխանեցին և աւելացրին.—երանի թէ քիւրդերի դէմ ուղարկէին մեզ:

— Բայց թիւրքերին ու քիւրդերին ո՞վ է գրգռում հայերի դէմ, եթէ ոչ գերմանացին, որ խանգարում է բարենորոգումների գործը Հայաստանում,—առարկեցի ես:

Բարի ճանապարհ մաղթելով միմեանց մենք բաժանվեցինք իրարից: Վերջապէս ժամը 8-ին մեր գնացքն էլ տեղից շարժվեց, բայց Բենդէր կայարանում երկու ժամ դարձեալ կանգ առնելուց յետոյ միայն մենք շարունակեցինք մեր ուղին և 3 ժամին առաւօտեան հասանք Քիշինեվ. և ժ. 4-ի մօտ իմ ազգական Ս. Յովհաննիսեանցի դրան զանգը տւի: Անցան մի քանի րօպէներ, մինչև որ պ. տանտիկնոջ քնաթաթախ երեսը երևաց ապակեայ դրան ետևը և նկատելով ինձ՝ ապշած մնաց տեղում:

— Ստեփան, բաց արա շուտով, անձրևից ու ցրտից սառեցի,—ասում եմ նրան ժպտալով:

Նա դրանից յետոյ իսկոյն ներս ընդունեց ինձ, իրեղէններս էլ առաւ կառքից և տակաւին զարմացած իմ անակնկալ գալուց՝ հարցրեց.

— Ինչո՞ւ Թէոդոսիայից չը հեռագրեցիր մեզ, թէ գալու ես. մենք քեզ կը հանդիպէինք կայարանում:

— Այդ անհնարին էր, վասնզի այժմ այնպիսի ժամանակ է, որ ինքս աւելի շուտ կը գայի իմ հեռագրից:

— Միւս օրը արդէն Միքայէլ Յովհաննիսեանի հետ սկսեցի այցելութիւններս ազգականներիս ու ծանօթներիս: Ազատ ժամերիս երկու անգամ հանդիպեցի մեր առաջնորդարանը, ներկայացայ առաջնորդ Ներսէս արքեպիսկոպոսին, տեսայ նաև Տիրայր վարդապետին: Ի դէպ՝ այս վերջինիս մասին. ինչո՞ւ հարկադրում են նրան իր թանգագին օրերը զուր տեղը մաշել Քիշինեվի հայոց կոնսիստորիայում, երբ նա, համեմատ իր ստացած ուսման, ընդունակ է աւելի բարձր պաշտօններ վարելու Էջմիածնում, ուր լուսաւորեալ և լեզուագէտ վարդապետների ու աբեղաների ներկայութիւնը աւելի քան հարկաւոր է:

Քիշինեվում պատերազմի շնորհիւ նոյն շփոթն ու իրարանցումն է, որ վիճակվեց ինձ տեսնել ծովեզերեայ քաղաքներում: Բնակիչներից շատերը երկիւղ էին կրում Ռումինիայի և Աւստրիայի կողմից, թէ մի գուցէ միջամուխ լինեն Բեսարաբիա և մինչև Քիշինեվ. օրը հինգ անգամ հեռագրեր էին վաճառում քաղաքում հրէայ մանուկները և այդ հեռագրերը թխում էին մայրաքաղաքների լրագրերի առաջնորդող յօդուածներից: Միամիտները գնում ու կարդում էին հրէաների թխածները:

Օգոստոսի 6-ին դուրս եկայ ճանապարհ դէպի Մօսկվա. բոլոր վագոնները լիքն էին. Բազդէլնայա կայարանում գնացքը կանգնեց միայն 2 ժամ, բայց Կիեվում մենք մնացինք առաւօտեան ժամը 5-ից մինչև գիշերվայ ժամը 1-ը: Ամբողջ օրը նստել կայարանում միտք չունէր, ուստի գնացի քաղաք և իջայ հիւրանոցում, որովհետև 2 գիշեր անհնարին եղաւ վագոնում քնել. ճանապարհորդների բազմութիւնից՝ իւրաքանչիւր կուպէում 6 մարդու տեղ նստած էին 12 և 13 անձինք: Վերջապէս օգոստ. 10-ին ժամանեցի Մօսկվա, 4 գիշեր վագոնում անց կացնելով.

Մ. Շավրեան

Մօսկվա

ընդհանուր պարտաւորութիւնների գիտակցութեամբ, նոյն համահայրենական բարձր շահերի անձնուիրութեամբ տոգորված և համակված է այսօր և հայ ազգը՝ իր ընդհանուր հայրենիք Մեծն Ռուսաստանում։

Եւ որովհետև ի շարս այդ ընդհանուր բարոյական պարտաւորութիւնների վաղը կարող են հանդէս գալ և բացառիկ հանգամանքներ ու բարդութիւններ, ուր կը պահանջվեն նոյնպէս բարդ պարտաւորութիւններ, նոր միջոցների և դիմումների անհրաժեշտութիւններ, որոնցից հրաժարվելը գարշանքի արժանի սոոր ամարդութիւն և ուրացութիւն կը կոչվի, ուստի և աններելի տհասութիւն պիտի համարվի առնուազն, եթէ հայը այսօրվանից ընդհանուր խորհրդակցական մարմնի, լայն միջոցների, խոհեմ ձեռնարկութիւնների և լինելիք զգուշաւոր դիմումների վերաբերեալ անուշադիր մնայ։

Ահա այժմէական այս սոխոզականութեան և երկսայրի վտանգաւոր դիրքի առաջ է զգացվում «հայկական համազգային ժողովի կարեւորութիւնը»։

Մեր հարեանի կարճատեսութիւնը և թըշնամական գործողութիւնը չէ որ մի մազից է կախված։

Միութեամբ զօդված ու պատրաստ դաընվելու ցանկութեան մէջ է կայանում «Баку» և «Մշակ» օրգանների շատ հասկանալի կոչը։

Այդ նկատառմով է, որ Շիրվանզադէն նախապատւում է տեղական հայերի ձեռնարկութիւններին «հայկական» անունը տալ։

Միութեան այդ օրից կը սկսվի և Լէօի ցանկալի «մեծ գործը», այն էլ չնչին գործը, որը աննկարին կը լինի տանել առանց ընդհանուր ազգի ընտրեալների և որը երբէք չի շահագործի հայութեան անունը, քանի որ նա կը գտնվի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովանաւորութեան ներքոյ։

Իսրայէլ Խօջամիր

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ընթացիկ կեանքը Շուշում

Շուշի, 10 սեպտեմբերի

Տեղիս խանութպանները, առիթ քաղելով ժամանակից, պատեհաս են դարձել մեր հասարակութեան գլխին և իրանց ոստայնը ձգելով՝ անգթաբար ծծում են բնակչութեան նիւթականը։

Ինչ որ սկսվել է պատերազմը, քաղաքումս մթերքներն օրից օր թանգանում են. և եթէ այսպէս շարունակվի, գները այնքան բարձրանալու են, որ ժողովուրդը, մանաւանդ աղքատ դասակարգը, անկարող կը լինի իր գոյութիւնը պահպանել։

Թէև նահանգապետի կողմից պարտադիր սակագին է նշանակված, բայց ոչ մի խանութպան դրան կարեւորութիւն չէ տալիս և իր սահմանած սակագնով է ծախում ապրանքները. Նա, օգտվելով ժամանակաւոր առանձնայատուկ պայմաններից, աշխատում է որքան կարելի է թանգ գնով ծախել իր ապրանքը, որպէս զի լաւ հնարաւորութեան լաւ շահագործէ բնակիչների գրպանները։ Տեղական ժողովուրդն էլ կատարելապէս համապատասխանում է այդ հարստահարիչների վարմունքին և գլուխը կախ, առանց տրտունջի վճարում է իրանից պահանջված գինը։ Բողոքել ոստիկանութեանը՝ Շուշու քաղաքացու համար աւանդական սովորութիւնից դուրս է, ուստի և թոյլ է տալիս նրան իրան անողորմաբար կեղեքել։ Այս քայլը շուշեցու համար դատապարտելի է, որովհետև նրա այդ աններելի վարմունքի շնորհիւ մթերքների գները հրէշային չափերի են հասնելու։

Ամբողջ մէկ ամիս անձրևներ տեղալուց յետոյ, քաղաքումս սկսվել են պարզ եղանակներ։ Շրջակայ գիւղերումն էլ, որտեղ անձրևների տեղալու պատճառով կալերում աշխատանքները դադարեցրել էին՝ այժմ շարունակվում են, բայց հասկերը կալերում աղէն ծլել են թացութիւնից և հետևաբար նրանցից ստացված արդիւնքն անհամեմատ աւելի պակաս է առաջվանից։

Վարանդայի գիւղերումն այս տարի հացահատիկների բերքը սոոր է բաւարարից։ Պտուղների բերքն էլ քաղաքիս մօտիկ գիւղերում վատ է, իսկ հեռաւոր գիւղերում լաւ է. շատ է տանձը։ Թթենիներն էլ կարկուտից վնասվելով ոչ մի արդիւնք չեն տուել։

Սա. Շերմազան

—

Նորութիւններ Սղնախից

Սղնախ, 18 սեպտեմբերի

Սեպտեմբերի 1-ին պէտք է կայանային քաղաքագլխի և նրա օգնականի ընտրութիւնները, սակայն հայ ձայնաւորները բացակայ էին, ուստի ընտրութիւնները յետաձգվեցին սեպտեմբերի 15-ի օրը։ Հայ իրաւասուները քաղաքագլխի պաշտօնի համար վերջնականապէս կանգ են առել Նիկողայոս Ամիրխանեանի վրայ։ Օգնական ուզում են ընտրել ներկայ քաղաքագլխի պաշտօնակատար Ն. Տէր-Մաթէոսեանին։

Վերջապէս Սղնախն արժանացաւ ունենալ գր.-ընթերցարան։ Կ. Հ. Բ. Ը. Սղնախի ճիւղի վարչութեան նախագահ Ցար. քահ. Տէր-Նիկողոսեանի նախաձեռնութեամբ վարչութիւնը խնդիր է ուղարկել նահանգապետին Սղնախում ճիւղի անունով գր.-ընթերցարան ունենալու մասին։ Թոյլատւութիւնը շուտով կը ստացվի։ Առ այժմ նախագահ Ց. ք. Տէր-Նիկողոսեանը գրադարանի համար յատկացրել է մէկ սենեակ՝ ճիւղի կար ու ձևի դպրոցի կողքին։ Ստացվում են «Մշակ», «Баку», «Тифлисскій Листокъ» և այլն։

Նոյն Ց. ք. Տէր-Նիկողոսեանի յորդորմամբ Շէշտեանը նուիրեց հայոց դպրոցի շինութեան համար 100 ր.։ Երկու տարի առաջ նոյն քահանան գնաց Բագու և հաւաքեց այնտեղ մօտ 700 ր., որով և ազատվեց հայոց դպրոցը կործանումից։ Առհասարակ Ցարութիւն ք. Տէր-Նիկողոսեանի 15-ամեայ քահանայական գործունէութիւնը եղել է շինարար և բեղմնաւոր՝ յօգուտ դպրոցի, եկեղեցու և հասարակութեան։

N. N.

—

Մաղրաճէ

Մօզդոկ, 16 սեպտեմբերի

Ամսիս 14-ին, Խաչվերացի օրը, քաղաքիս ս. Ստեփաննոս եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ մատուցվեց։ Պատարագից յետոյ պատարագիչը կարդաց Վեհափառի կոնդակը, ապա քարոզ խօսեց բացատրելով կոնդակի իմաստը։ Ի վերջոյ կատարվեց մաղթանք Թագաւոր Կայսրի ու Կայսերական Տան արեւշատութեան, ինչպէս և հոգեհանգիստ՝ պատերազմի դաշտում ընկած զօրքերի համար։

Քաղաքիս հայ հասարակութիւնը ևս անմասն չը մնաց ժամանակի ընդհանուր ոգևորութիւնից. նա մի տարով բացում է քաղաքումս հիւանդանոց 20 մահճակալով՝ վիրաւոր զօրքերի համար։

Հիւանդանոցի բացման նախաձեռնողներն են պ. պ. Սերովբէ Գամժումեանը և Բաղդասար Մելքումեանը։

Առ. Մակ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Սեպտ. 22-ին, «դրօշակների օրը», երեկ. ժամը 6-ին, տեղական գիմնազիաների աշակերտները և ուսուցիչների գլխաւորութեամբ աշակերտական երաժշտախմբերը դիմեցին փոխարքայի պալատի կողմը և սրահի առջև կանգնելով նուագեցին ռուսական և Ռուսաստանին դաշնակից բոլոր պետութիւնների ազգային հիմները։ Փոխարքան և փոխարքայի ամուսինը, դուրս գալով պատշգամբ, շնորհակալութիւն յայտնեցին։ Աշակերտութիւնը և հաւաքված բազմաթիւ ժողովուրդը բարձրագոչ «ուռաներով» դիմաւորեցին փոխարքային և նրա ամուսնուն։ Նոյն ցոյցը կատարվեց և փոխարքայի օգնական Միքլաշևսկիի բնակարանի առջև։

◆ Վիրաւոր զինուորներին օգնութիւն ցոյց տուող քաղ. դումայի յանձնաժողովը որոշել է վիրաւորների համար գրադարան հաստատել, որի համար և գրքերի և թերթերի նուիրաբերութեան գործ է կազմակերպվում։ Այդ նպատակի համար փողոցներում առանձին արկղներ են դրվելու, որոնց մէջ նուիրատուները պէտք է ձգեն իրանց նուիրած գրքերը։ Դրա համար Ռուսական կայս. Փիլանտրոպական Ընկ. բազմաթիւ գրքեր է խոստացել։ Ցիշեալ յանձնաժողովը որոշել է դիմել բոլոր խմբագրութիւններին, խնդրելով գրադարանի համար զիջել իրանց հրատարակութիւններից ձրիաբար։ Դրա հետ միասին որոշված է վիրաւորների համար գլանակներ (պապիրոս) հաւաքելու գործը կազմակերպել։

◆ Վիրաւորներին օգնող յանձնաժողովը որոշել է խնդրել քաղ. կենտրոնական կոմիտէին Թիֆլիսում էլ, Մոսկվայի օրինակով, «սպիտակեղէնի շաբաթ» կազմել։

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկ. հրաւիրել է լիազօրի պաշտօնով Թադէոս Խզմալեանին, որ վերջին տարիները, Երևանի թեմում կատարում էր թեմական տեսչի պաշտօն։ Լիազօրին յանձնարարվում է ընդհանուր հսկողութիւն ճիւղերի վրա և վերահսկողութիւն Ընկերութիւնից նպաստ ստացող դպրոցների վերաբերմամբ։ Խորհուրդը յանձնել է Խզմալեանին առաջիկայ հոկտեմբերից շրջել այն վայրերը, ուր կան Ընկերութեան ճիւղեր և դպրոցներ։ Մեր կողմից պէտք է աւելացնենք, որ ընտրութիւնն անաջող է։ Եթէ Խզմալեան օգտակար անձն էր, պէտք էր թողնել նրան Երևանի թեմական տեսչի պաշտօնում. այդ մի կողմից. միւս կողմից Կ. Հ. Բարեգ. Ընկեր. առհասարակ պէտք է զգուշանայ այդպիսի պաշտօնների մէջ ընդունել այնպիսի անձանց, որոնց գործելակերպը մինչև այսօր թայֆայական է եղել։ Բարեգ. Ընկերութեան հաշւով պահվող դպրոցները պէտք է հեռու պահել թայֆայական գործիչների ոտնձգութիւններից։

◆ Երէկ վերջացան Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցն աւարտող աշակերտների քննութիւնները։ Աւարտել են 10 հոգի։ Ընդունելութեան քննութիւնները կը սկսվեն հոկտեմբերի 15-ին։ Ազատ տեղ կայ 15 աշակերտի համար։

◆ Վրաց Պտղաբուծական Ընկերութիւնը որոշել է Թիֆլիսում երկու տեղ մրգեղէնի խանութ բանալ պահեստներով։ Տեղեկութիւնների համաձայն, մրգի բերքը Գորու գաւառում բաւարար է։

◆ Արհեստաւորների աւագը մի առանձին կոչով դիմել է արհեստաւորներին, առաջարկելով Թիֆլիսում բանալ երեկոյեան դասընթացքներ արհեստաւորների և նրանց օգնականների համար՝ աւանդելու այն առարկաները, որոնք հարկաւոր են նրանց։

◆ Հինգշաբթի, սեպտեմբերի 25-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին կայանալու է մէշչանների լիազօրների ժողովը մի շարք հարցեր քննելու համար։

◆ Թիֆլիսի Արտիստական Ընկերութիւնը շաբաթ, սեպտեմբ. 20-ին, տեղափոխվեց իր ձմեռային շէնքը։

◆ Հալաբարի ակումբը հոկտ. 10-ին տեղափոխվում է իր ձմեռային շէնքը։

◆ Երկուշաբթի վերսկսեց հրատարակվել «Խաթաբալա» երգիծաբանական թերթը։

—

ԲԱԳՈՒ

◆ Ժողովրդական ներկայացումներ կազմակերպող դերասանական խումբը ղեկավարութեամբ Ց. Ոսկանեանի կը սկսի իր ներկայացումները Բագւում, եղբ. Նիկիտինների թատրոնում կրկէսի, սեպտեմբերի 29-ին։ Սեզոնը կը բացվի Շիրվանզադէի «Զար ոգիով»։ Զուտ արդիւնքից 50% կը յատկացվի յօգուտ կամաւորների ընտանիքներին։ Խումբը պիտի խաղայ զուտ ինքնուրոյն պիէսներ և գործելու է Բագու, Բալախանի, Սև-Քաղաք և Բիբի-Էյբաթ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԼԷՕՆԻԴ ԱՆԴՐԷԵՎԻ ՆՈՐ ՊԻԷՍԸ

Լէօնիդ Անդրէեվը հէնց նոր վերջացրել է մի նոր պիէս, որի նիւթը վերցված է բէլգիական պատերազմի անցքերից։ Պիէսը կրվում է «Թագաւոր, օրէնք և ազատութիւն» վերնագիրը։ Պիէսը լի է ժամանակի արձագանքներով։ Պիէսում գործում է բէլգիական նշանաւոր գրող Էմիլ Գրիլէ, որ պատերազմ է գնում. գործում է մի մինիստր, որ ժամանակաւորապէս ընտրել է ժողովրդի կողմից. վերջապէս գործում է կոմս Կլերմօն, երիտասարդ օֆիցեր, որի առջև գլուխ են խոնարհում և մինիստրը և ծերունի գեներալը։

Պիէսում դուրս են բերված և գերմանական շտաբի ներկայացուցիչները, զօրաբանակի «երկաթեայ» հրամանատարի գլխաւորութեամբ։

Գործողութիւնը կատարվում է պատերազմի աբինալի փօնի վրա, բոսորագոյն հրդեհների մէջ և Բարբանսոնի հնչիւնների տակ։

Պիէսի ընթերցանութիւնը, ինչպէս ասում է «День» թերթի աշխատակիցը, խոր տպաւորութիւն է թողնում, որը աւելի այժմ կը ստանայ բեմի վրա։

Պիէսը լսվում է մեծ հետաքրքրութեամբ և խոր յուզմամբ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՄՐՈՒԼԸ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ

Ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը գրաւող մեծ դրամայի առաջ ներկայումս նսեմանում են բոլոր հասարակական, սօցիալ-քաղաքական հարցերը, անուշադրութեան են մատնվում յաճախ խոշոր քաղաքական նշանակութիւն ունեցող երևոյթներ։

Այսպէս, աննկատելի անցաւ հեռագրական հաղորդութիւնը այն մասին, որ Իռլանդիայի հոմրուլի բիլլը հաստատուած է անգլիական թագաւորի կողմից։

Մինչ տասնեակ տարիների ընթացքում ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը խորին ուշադրութեամբ հետեւում էր այն երկարատև, լարված պայքարին, որ կրում էր իռլանդական ժողովուրդը իր անկախութեան, Իռլանդիայի ինքնավարութեան համար։ Ամենքի մէջ վառ է դեռ նրա նշանաւոր ներկայացուցչի՝ Պարնելլի գեղեցիկ, գաղափարական գործունէութիւնը, նրա քաղաքական կեանքի խոշոր, ուշագրաւ մոմենտները։ Ամենքի յիշողութեան մէջ վառ է դեռ այն ժամանակաշրջանը, երբ անգլիական լիբերալիզմը ի դէմս իր փայլուն ներկայացուցչի՝ Գլադստոնի, ընդառաջ եկաւ իռլանդական իղձերին, երբ 1886 թ. առաջին անգամ Գլադստոնը մտցրեց անգլիական պարլամենտ Իռլանդիայի ինքնավարութեան օրինագիծը՝ հոմրուլի բիլլը։ Բիլլը տապալվեց հէնց համայնքների պալատում։

Այնուհետև տարիների ընթացքում Իռլանդիայի ինքնավարութեան հարցը շարունակ զբաղեցրել է Անգլիայի հասարակական կարծիքը, գրաւել է լիբերալ կուսակցութիւնների համակրանքը, ընդունվել է համայնքների պալատում, բայց շարունակ տապալվել է լորդերի պալատում։

Այդ երկարատև պայքարի վերջին շրջանը նորից սուր կերպարանք է ընդունում։ Իռլանդական կուսակցութիւնը իր պարագլուխ Րէդմոնդի ղեկավարութեամբ լարում է իր վերջին ուժերը, ճակատագրական կռիւ է մղում հոմրուլի բիլլը ընդունելու համար։ Ասկվիտի լիբերալ կաբինետը, աջակից ունենալով ներքին պալատի առաջադէմ մասը, 3 տարի շարունակ միենոյն վրա մտցնում է հոմրուլի բիլլը համայնքների պալատը. վերջինը ամեն անգամ ընդունում է բիլլը, իսկ վերին պալատը ամեն անգամ՝ մերժում։

Եւ գուցէ երբէք Իռլանդիայի ինքնավարութեան օրինագիծը օրէնք չը դառնար, եթէ չը խորտակվէր այն հինաւուրց պատնէշը, որ տապալում էր բոլոր առաջադէմ, դեմօկրատական րեֆօրմները՝ եթէ չը վերացվէր լորդերի պալատի veto-ի իրաւունքը։

Ինչպէս յայտնի է, 1911 թ. պարլամենտական ակտի համաձայն ամեն մի օրինագիծ, որ ընդունվում է համայնքների պալատի՝ 3 միմեանց յաջորդող պարլամենտական սեսիաներում, հաստատվում է թագաւորից, օրէնք է դառնում, չը նայած որ 3 անգամն էլ մերժվում է լորդերի պալատից։

Հոմրուլի բիլլը առաջին օրինագիծն է, որ օրէնք է դառնում առանց վերին պալատի ժառանգական օրէնսդիրների հաւանութեան։

Թէև հոմրուլի բիլլի հաստատման հետ միաժամանակ համայնքների պալատը ընդունում է և մի ուրիշ օրինագիծ, որով Իռլանդիայի ինքնավարութեան օրէնքը ի կատար կածվի միայն պատերազմը վերջանալուց յետոյ, բայց ի նկատի պէտք է ունենալ, որ օրէնքի իրագործման յետաձգվելը ներկայումս ունի իր լուրջ պատճառները. ինչպէս յայտնի է ընթերցողին, հոմրուլի հարցը մեծ խռովութիւններ առաջ բերեց Անգլիայի քաղաքական կեանքում. հոմրուլի հակառակորդները քաղաքացիական պատերազմ էին սպառնում Ուլստէրում. կազմակերպվել էր մի յեղափոխական բանակ ունիօնիստների պարագլուխ Կարսօնի ղեկավարութեամբ, որը պէտք է զէնքով դիմադրէր օրէնքի իրագործմանը Ուլստէրում. Նոյն իսկ անգլիական զօրքի մէջ էլ խռովութիւններ ծագեցին. և միայն արտաքին պատերազմի առաջ խաղաղվեցին յուզված մտքերը, հարցը կորցրեց իր սուր կերպարանքը, մոռացվեցին ներքին պառակտումները. երկրի բոլոր ուժերը միացան արտաքին թշնամու հանդէպ։ Ահա ինչու այդ հանգամանքներում օրէնքի գործադրումը ներկայումս անխոհեմութիւն կը լինէր։ Ընդունելով հոմրուլի գործադրման յետաձգվելը, Ասկվիտը մտադիր է առաջիկայ պարլամենտական սեսիայի հոմրուլի ուղղումն մտցնել Ուլստէրի վերաբերեալ։

Այսպէս ուրեմն, պատերազմը վերջանալուց յետոյ, Իռլանդիան կունենայ Դուբլինում իր անկախ պարլամենտը և պատասխանատու մինիստրութիւնը։

Տասնեակ տարիների պայքարը վերջացաւ յաղթութեամբ. ստեղծվում է ինքնավար Իռլանդիա։

Իրաւունքի և արդարութեան մի նոր յաղթանակ։

Սօֆիա Դանիէլ-բէկ

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Պուշկին, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից «606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. միզարանութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին ջղային և երեխայոց հիւանդութ.։

Հ. Ի. ԲԱԲԱՆՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի հիւանդութ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական միզարանութեան և միզասեռ. հիւ.։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երկշ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

Ց. Ց. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ—12—1 ժ. երկուշ. չորեքշ. ուրբաթ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԻԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։

Ց. Ց. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ—6—7 ժ.։

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—84

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ)

Վերադարձած լինելով Թիւրքիայից, կամենում է պաշտօն ունենալ հայ դպրոցներում կամ իբրև ԱՒԱԳ-ՈՒՍՈՒՑԻՉ և կամ իբրև ԴԱՍԱՏՈՒ հետևեալ առարկաների.—Հայոց լեզու, Հայոց պատմութիւն, Հայոց գրականութեան պատմութիւն և Ընդհանուր պատմութիւն։ Պաշտօնավարելու համար որևէ արգելք չունի։

Դիմել նամակով և հաղորդել պայմանները հետևեալ հասցէին.—Нахичевань н./Дону (Донск. обл.) 20-ая Линія, д. № 30. В. Папазьяну. (Հ. Կ.) 875. 8—3

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

հետևեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.

2) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.

3) ԿԵՑԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Ալ. Ասաթեկեանի » — 50 կ.

4) ԲԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յօբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալբոմը) 1 ր.

5) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

Վերյիշեալ հրատարակութիւններից միմի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

Հաշուապահական Կուրսեր Գ. Կ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆԻ

(Ա. Օ.) Նիկօլայեվսկայա փող. 36. 863. 25—12

Առևտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/2. Տելեֆօն № 976.

Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։

Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։

Գործնական զբաղմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են ռէալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշուապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն (ամենաարագ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտոն և այլ.) և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և գատ-գատ։ Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշուապահներ, օգնականներ և ուսեալ այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունելութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 334 ունկնդիր, որոնցից 67 հոգի իգական սեռից)։

Կուրսերի հիմնադիր՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ

(ա. օ.) 720. 0—37

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

ԱՐՏԱՇԷՍ ԱԲԵՂԵԱՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Դասագիրքը

Բաղկացած հետևեալ մասերից. 1) Ընդհանուր նկարագրութիւն (բնական մաս). 2) Ռուսա-Հայաստան. 3) Տաճկա-Հայաստան (Հայկական վեց վիլայէթներ). 4) Պարսկա-Հայաստան. 5) Կիլիկիա. 6) Հին Հայաստան (քաղաք. բաժանումն.)։ Դասագրքի նիւթը և ծաւալը յարմարեցված են դպրոցական ծրագրին։

Դասագրքին կցված են Կովկասի, Տաճկա-Հայաստանի, Հին-Հայաստանի, Կիլիկիայի և այլ քարտէզներ։ Կովկասի և Տաճկա-Հայաստանի քարտէզները գունաւոր են, իւրաքանչիւրը՝ երկու էջի մեծութեամբ։ Դասագրքում կան նաև բազմաթիւ պատկերներ (մօտ հարիւր). Ներկայ աշխատութեան տպագրութեան համար կազմողի տրամադրութեան տակ են դրված եղել Լինչի «Հայաստան» աշխատութեան տեքստի՝ Լօնդօնում պատրաստած կլիշէները։

Դասագրքի գինն է, քարտէզներով միասին, 80 կ., գումարով գնողների համար՝ 60 կ.։ Կովկասի և Տաճկա-Հայաստանի քարտէզներից իւրաքանչիւրն առանձին վաճառքի մէջ արժէ 12 կ.։

Վաճառվում են նաև նոյն կազմողի Աշխարհագրութեան դասագրքերի միւս մասերը (քարտէզներով և պատկերներով). Ա. մաս—60 կ., Բ. մաս—65 կ., Գ. մաս—70 կ.։

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գիր» և միւս գրախանութներին, կամ կազմողին՝ Ներսիսեան դպրոց։

(Հ. Հ.) 868. 5—4

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՈՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արաբերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշտօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный